

Pilaujams
kritikai izmantošanai:
1953.g. 4. nov. A. Lauva.

Langes vārdnīca.

Aleksis Kalniņš.
(mātr. 10595).

Satura rādītājs.

	Lappuse:
<u>I</u> Langeš vārdnīcas avoti	1.-61.
1. Iepriekšējās vārdnīcas:	-2.-56.
a) kurās vārdnīcas Lange izmantojis?	
b) kā izmantotas iepriekšējās vārdnīcas?	
2. Langeš vārdnīcas otrs avots: drīva tautas valoda	56.-61.
<u>II</u> Langeš vārdnīcas iekārtojums	62.-72.
<u>III</u> Langeš vārdnīcas ortogrāfija	73.-105.
1. Langeš vārdnīcas ortogrāfijas nenotikība	74.-80.
2. Bībeles un Langeš vārdnīcas ortogrāfijas atskirtības:	81.-105.
a) lielo un mazo burtu lietošana;	
b) vokālu kvantitātes aprīmesāna;	
c) konsonanta „c” aprīmesāna;	
d) priedēkļu aprīmesāna;	
e) galotņu aprīmesāna;	
f) atsevišķu vārdu rakstība.	
<u>IV</u> Langeš vārdnīcas materiāli gramatikai	106.-140.
1. Fōnētika :	106.-111.
a) vokālisms,	
b) rekonsonantisms,	
2. Morfolōģija:	111.-140.

- a) salikteni,
- b) piedēkļi,
- c) numerāļi,
- d) pronōmēni,
- e) adverbi,
- f) prepozīcijas,
- g) verbs.

V	Pielikums	141-180.
	1. Vietu vārdi	141-161.
	2. Pukc, yātu nosaukumi	161-173.
	3. Sakāmvārdi	173-180.

Saīsinājumi.

- Elv. = Elvīsa vārdnīca „Liber memorialis Letticus”.
- EM = K. Mülenbacha „Latviešu valodas vārdnīca”.
- Fūr. = Fūrēkera vārdnīca un L. Deprina „akadēmiskā drauga” vārdnīca; ar „Fūr.” apzīmētas formas un frāzes, kas abās vārdnīcās sastān.
- Fūr.1 = Fūrēkera vārdnīca.
- Fūr.2 = Lvl. Deprina „akadēmiskā drauga” vārdnīca.
- St. = V. Stendera vārdnīca „Entwurf eines Lettischen Lexici” (1761. gada gramatikā).

2° cilz skaitļa, kas aprīmē Langes vārdnīcas lap-pusi, rāda, ka attiecīgais vārds vai frāze jēmta no piedējam 4 Oberpātē iespīstajam lapām, kuras fēlgavā otrreiz iespīstas.

Langes vārdnīcas avoti.

Vārdnīcai var būt divi avoti: dzīvā tautas valoda un iespiesti resp. roku rakstīti valodas pieminekļi, galvenā kārtā iepriekšējās vārdnīcas. Cik lielā mērā izmantots viens un otrs avots, tas nosaka, vai vārdnīca uzskatāma par patstāvīgu darbu jeb nē.

Langes vārdnīcā atrodam daudzy norādījumu, ka viens no tās avotiem ir dzīvā tautas valoda. Par to Lange izsakās vispirms savas vārdnīcas priekšvārdā: „Ich war von dieser Zeit ab in meinen Nebenstunden auf die Lippen des Letten geheftet; um so mehr, da ich in einer langen Reihe von Jahren Gelegenheit hatte, mit den reinsten Letten mitten im Lande umzugehen. - Häufige Amtreisen in verschiedene Kreise unsers Landes, eine mit Fleiß unterhaltene Correspondenz in

alle Gegenden von Cur- und Lettland, sonderlich wo man einige Abweichung in der Sprache vermutete - setzten mich bald in den Stand, gewisse kritische Grundsätze festzustellen..." (6. lpp.).

Šos vārdus apstiprina pati vārdnīca: pirmkārt, diezgan bieži arī kāda vārda iekavās minēta vieta, kur tas dzirdēts, tā atzīmējot ne tikai Kurzemes un Vidzemes, bet arī atsevišķu apvidu vārdus; otrkārt, dužas acis liels vairums tādu frāžu, sakāmvārdu u.c., ko Lange noklausījies konkrētā sakarā.

Teiktais gan liecina, ka Lange vācis materiālus no tautas mutes, bet nerāda, kas īsteni viņa vārdnīcā nācis no tautas.

Lai varētu pilnīgi spriest par šā avota izmantotāni, jānoskaidro vispirms Langes vārdnīcas atbilstības pret otru avotu - iepriekšējām vārdnīcām.

Iepriekšējās vārdnīcas.

Par iepriekšējām vārdnīcām kā avotiem Langes vārdnīcā nav nekādu norādījumu; vienīgi precīzā vārdā minētas dažas agrāk iespiestas vārdnīcas (ne-

bilstot ne vārda par to izmantošanu): kāda Nöllera 17. gadsimtenī izdota zviedriski-poliski-vāciski-latviska vārdnīca¹⁾, Manuela „Lettus”, viņa „Sarunas” un Elvers „Liber memorialis letticus”.

Lai noskaidrotu Langes vārdnīcas attiecsmes pret iepriekšējām un lody ar to konstatētu, cik liela mērā tā uzskatāma par patstāvīgu darbu, esmu to salīdzinājis ar iepriekšējām vārdnīcām, cenšoties atrast atbilde uz diviem jautājumiem: 1) kuras vārdnīcas Lange izmantojis un 2) kā viņš tās izmantojis.

Kuras vārdnīcas Lange izmantojis?

No iepriekšējām iespējamām vārdnīcām²⁾ esmu salīdzinājis ar Langes vārdnīcu sekojošas:

Manuela vārdn. „Lettus”, Liborija Depkina 1705.g. iznākusi vāciski-zviedriski-poliski-latvisko vārdnīca, Karpara Elversa „Liber memorialis letticus” un Vecā

1) M. Kēvera domā IMM 1935.g. 5/6. s. 493. lpp., ka tā vārdu būt L. Depkina 1705.g. pie Nöllera iespēsta vārdnīca.

2) Sr. M. Kēvera rakstu par vārdnīcām IMM 1935.g. 5/6. s. 493.

Stendera 1761. g. izdotajā gramatikā atrodamo „Entwurf eines Lettischen Lexici”

Parējās vārdnīcas man nebija pieejamas, atskaitot vienīgi Elgera vārdnīcu, ko nesalīdzināju tāpēc, ka tā, šķiet, tālu stāvējusi Langem un viņa aprindām (vārdnīca domāta Latgales katolu mācītājiem).

No vārdnīcu manuskriptiem man bija pieejami šādi:

Fīnekera latviski-vāciskās vārdnīcas manuskripts, no tā atkarīgais Liborija Depkina „akadēmiskā draugi” latviski-vāciskās vārdu manuskripts un Langija latviski-vāciskās vārdu manuskripts.

Lai konstatētu, vai Lange ir izlietājis kādu vārdnīcu, salīdzinot pieņēmu sevīšu vārdu:

- 1) raksturīgām frazēm, sakāmvārdiem, etnogrāfiskām ziņām, ko nevarēja tik viegli būt dzirdējuši divu vārdnīcu sastādītāji neatkarīgi viens no otra;
- 2) atsevišķiem maz parīstamiem vārdiem? (kušu EM.

?) Atsevišķi vārdi gan mazāk nodē par pierādījumu, ka kāda agrāka vārdnīca ir izmantota, jo Langes vārdnīcā nav daudz tādu (maz parīstamu) vārdu, kas saskan ar iepriekšējo vārdnīcu vārdiem (un līdz ar to vārdu būt no tām pārņemti).

vārdnīcā nav, vai kas tur minēti no salīdzināmajām vārdnīcām resp. no kādas citas vecas vārdu.), to nozīmei un formai¹⁾ un tulkojumam vācu valodā.

Maueļa vārdnīca „Lettus”

Salīdzinot Langes vārdnīcu ar Maueļa vārdu „Lettus” (arī ar tās otru daļu „Phraseologia lettica”), neatradu norādījumus, ka Lange to ir izmantojis. -

L. Depkina vāciski-prūdieši-poliski-latviskā vārdnīca.

Cik šīs vārdnīcas nelielā apmērā dēļ var spriest no salīdzinājuma, Lange to nav izlietojis, sarakstot savu vārdnīcu. -

M. Elversa „Liber memorialis letticus.”

Vārdnīca „Liber memorialis letticus” laikam izman-

¹⁾ Dažkārt esmu izlietojis kā salīdzināšanas materiālu arī parastus vārdus, - ja tiem bija minēta kāda raksturojoša nozīme vai forma.

tota: uz to norāda seksjošu sakāmvārdu un atsevišķu vārdu sakāma salīdzināmajās vārdnīcās¹⁾.

Blehdiba blehdibu dšenn „ein Tier jaget den andern“ (Elv. 29):

blehdiba blehdibu dšenn „ein Spitzbube weiß, wo es dem andern sitzt“ (L. II 59);

ehrms paleek ehms, kaut Lelta Drehbes neffajis, „ein Affe bleibt ein Affe, wenn man ihm gleich ein Guldens-Stück anlegt“ (Elv. 23):

ehrms paleek ehms, kaut gan irr felta Drehbes neff, „ein stolzes Kleid macht keinen Narren klug“ (L. I 15);

ir wessi Gandis brinhnojahs, „Alter hilft für Thorheit nicht“ (Elv. 26, arī St. 189):

ir wessi Gandis brinhnojahs, „auch alte Leute erleben noch etwas worüber sie sich wundern müssen“ (L. I 54);

kā Willane, tā buhs feģtes, ka teek apkahrt, „sich nach seiner Decke strecken“ (Elv. 243, arī Fūr un St. 190):

¹⁾ Ja kāds raustināgs išteiciens vai vārds atrodamus ne tikai salīdzināmajās, bet arī kādā citā (arī Langes izmantotā) vārdnīcā, tad esmu šās vārdnīcas nosaukumu minējis iekavās arī attiecīgā išteiciena vai vārda.

ta buhs fegetes ka willane tex apkahit, „man
muss sich strecken, nach der Decken“ (L^{II} 290);

labs muddinatais irr puf darba darritais (Elv. 40,
arī St. 191):

labs muddinataps irr puf darba darritais, „ohne
Aufseher arbeitet der Bauer nicht viel!“ (L^{II} 759,
II 198);

gauna affaxa allafch duhmus kvelpina, „ein
böses Weib ein bitter Rauch“ (Elv. 144; arī Für.,
St. 191 (cite < Elv.)):

gauna affaxa duhmus kvelpina, „der Rauch von
einem bösen Weibe, heißt Federmann in die Augen“
(L^{II} 30);

werseem gaudim buhs faru stiprumu ar fohbeem
mekleht, „alte Leute müssen ihre Stärke mit
den Zähnen suchen“ (Elv. 26):

werseem gaudim buhs faru spēkru ar fohbeem
mekleht, „alte Leute suchen ihre Kräfte mit
den Zähnen, u. haben keine“ (L^I 54);

wiffas deenas laiftijums ne maxfa weenu debbei,
„ein Schauer Regen thut mehr, als eines ganzen
Tages Regiessung“ (Elv. 87; arī Für., St. 29 um 85):

wisfas drenas laiftijums ne marfa weenu debbeji;
"Natur geht über Kunst" (L II 168).

drummis, "Bauch = Wehe" (Elv. 83; arī St. 34 (< Elv.)):

drummis, "das Bauchgrimmen" (L II 85);

derrinahts, "Verschnittner" (Elv. 261):

derrinaht, "tauglich machen z. B. mit Wallachen"
(L II 77);

eglonis, "Fichtengehäge" (Elv. 146; arī Für., St. 39
(< Elv.)):

eglonis, "Gränwald, Gehege" (L II 109);

gohrnis, "Reiger" (Elv. 221; arī St. 46 (< Elv.)):

gohrnis, "Reiter" (L II 119);

gohfta, "Wickelband" (Elv. 288):

gohfta, "soll johfts heißen, ein Bandel Kin-
der = Windeln" (L II 119);

gugatnis, "Wasser = Hühner, die den Hals kraus
machen" (Elv. 282; arī St. 49 (< Elv.)):

gugatnis, "eine Art Wasser = Hühner mit krau-
sem Halse" (L II 125);

kautexlis, "Bohnan" (Elv. 105; arī St. 61 (< Elv.)):

kautexlis, "ein Bohnan" (L II 146);

- melluxis, „Lügner“ (Elv. 199);
melluxis, „Lügner“ (L_{II} 192);
smelgenes, „Feilstaub“ (Elv. 145; arī St. 143);
smelgenes, „Feilstaub“ (L_I 233);
smurfch, inah, „courtoisieren“ (Elv. 112; arī
St. 144);
smurfch, inah, item dem Frauenvolk ver-
liebtes vorreden“ (L_{II} 311);
waldas, „Fisch gabel, da sie die Netze auf-
hängen und trocknen“ (Elv. 147; arī St. 169);
waldas, „Holzstangen darauf die Fischer ihre
Netze aufhängen zum trocknen“ (L_{II} 368);
wingulis, „lauter Honig“ (Elv. 181; arī St. 180 (< Elv. 7));
wingulis, „geläuterter Honig“ (L_I 325). -

Vicā Stendera vārdnīca „Entwurf eines Lettischen Lexici“

Par to, ka Lange izlētājis šo Stendera vārd-
nīcu, ir droši norādījumi: par to liecina pirm-
kārt, raksturīgu fražu, man parīstamu vārdu sa-
skaņa, otrkārt - „Entwurf eines Lettischen Lexici“ sa-

lidzinājums ar Langes vārdnīcas manuskriptu¹).

Ak tu debbešu bungatajs, „ach mein Himmel, ist eine Verwunderung“ (St. 27):

tu debbeš bungatajs!, „ist ein Verwunderungswort, und zielt auf den Donner“ (L^{II} 68);

dabbuši filki ar puzalim ašehm⁴, „du wirst einen Hering mit fünf Schwänzen d. i. eine Ohrfeige bekommen“ (St. 137):

filkis ar puzalim ašehm, „ist Fünffinger Kraut“ (L^I 299);

juhfu wesseliba, „ist im Oberlausischen ein Compliment und Ehrenewort und heist so viel als Ew. Lieben“ (St. 178):

„einige in (K.) die recht höflich reden wollen, sagen: Juhfu wesseliba, das heist: Ew. Lieben“ (L^{II} 388);

kad jau wessums kait (kaifeh), „wenn schon das Alter drückt“ (St. 57):

¹) Stendera vārdnīca salīdzinājīs ar Langes manuskriptu vārdnīcas M. Herers, st. IM.M 1935.g. 5./6. lustrā 500. lpp.

wexsums kaifch „ das Alter ist beschwerlich“
(L_I 54);

kluhs filts pee ahdas „ du wirst derbe Schlä-
ge bekommen“ (St. 13):

tixfi filts pee ahdas „ du wirst eine Fracht
Schläge davon tragen“ (L_I 304);

lai fallas darwas ehd „ laß er kleine Stei-
ne fressen“ (St. 28):

lai fallas darwas ehd! „ Er mag was an-
ders fressen“ (L_{II} 73);

ne pee muttes ne pee rohkas „ nichts zu beissen,
nichts zu brechen“ (St. 121):

ne pee muttes ne pee rohkas „ nicht Saat, nicht
Brod“ (L_I 394);

wiffas deenas laiftijums ne maxfa weenu deb-
befi „ eines ganzen Tages Regressung ver-
schlägt nicht so viel als ein Schauer Re-
gen (steht nicht für einen kurzen Re-
gen) (St. 85; arī Elv. 87 un Fūr.):

wisfas deenas laiftijums ne maxfa weenu
debbeffi „ Natur gehet über Kunst“ (L_{II} 168).

bebixsche, „ein Kind das noch keine Mosen
trägt“ (L_{II} 54);

bebixsche, „der keine Mosen an hat“ (St. 23);

blahschrecht, „ungedörret Korn dröschē“
(St. 23);

blahschrecht „Korn windtrocken dröschē d. i.
ohne daß das Korn in der Rügen ge-
dörret wird“ (L_I 182);

bumbifi „Reformirten Lit.“ (St. 24);

bumbifi, „in Kurl. nennen sie so die Re-
formirte“ (L_{II} 68);

daugulis, „der an der Düna wohnt“ (St. 29);

daugulis (K), „einer der an der Düna woh-
net“ (L_{II} 43);

dift „ruhen“ (St. 32);

dift = duffekt (L_{II} 80);

dunschxis, „Faustschlag“ (St. 37);

dunschxis (K), „ein Faustschlag, Rippenstoß
(L_{II} 95);

gabbals, „stückweise“ (St. 41);

gabbals ismeft, „zerstückē“ (L_I 505);

garraims „länglich“ (St. 43):

garraims „länglich“ (L I 366):

grihnis, f-l „Griefflacher“, grihneht „Griefflachen“ (St. 48):

grihnis „ein Grieffellacher“, grihneht „Grieffellachen“ (L II 123):

kaks „ist ein Kinderwort, und heist ein Schiß, wè kaks pfuy das ist was garstiges“ (St. 58):

kaks-wé kaks! „sagt man den Kindern ihnen was schändliches zu bezeichnen“ (L II 142):

kallums „Schmiederey, Eisenwerk“ (St. 58):

kallums „Eisenwerk, Schmiedewerk“ (L II 143):

kerze „eine Art gewalkter Matratzen“ (St. 62):

ketze „eine Madraz“ (L II 149):

klajas puxkes „einfache Blümen“ (St. 63):

klajas puxkes „einfache Blumen“ (L II 151):

klinxis item Malseisen“ (St. 64):

klinxis „Malseisen“ (L I 297):

krafchu ratti „Korbwagen“ (St. 67):

krafchu ratti „ein Rumpelwagen“ (L II 156);

lehnitim „ganz sachte, allmählig“ (St. 78):

lehnitim „sanft“ (L I 451);

muggur-gaufchi „Pudelskrämer“ (St. 92):

muggur-gaudis „Tabletkrämer“ (L I 198);

pahpis „Blatter“ (St. 100):

pahpis „eine Blatter auf der Haut“ (L II 222);

pahrims „paarweise“ (St. 100):

pahrims „paarweise“ (L II 223);

pehrni, pehrn „zu Fahr“ (St. 103):

pehrn, pehrni adv. „vorn Fahr“ (L I 331
m II 232);

pohlis „der Pöhle“, pohlite „die Pöhlen“
(L II 239):

pohlis „der Pöhl“, pohlite „die Pöhlen“
(St. 109);

labbis prahtis „gern, gutwillig“ (St. 110):

labbis prahtis „freywillig“ (L I 249);

pa reifchms „eins ums andere, wechsel-
weise, allmählig, unterweilen“ (St. 119):

pa reifekms „bisweilen“ (L II 249);

fehà „so, vor die lange Weile“ (St. 126);

fehà (K) „für die lange Weile“ (L I 545 und
II 272);

fehjahkcht „durch die Nase reden“ (St. 130);

fehjahkcht „schnarrend durch die Nase
reden“ (L II 284);

fekums „das Gelingen“ (St. 134);

fekums (K) „die Förderung“ (L II 293);

fmuçfehkinacht „cortesieren“ (St. 144; art. Elv. 112);

fmuçfehkinacht „item dem Frauenvolk ver-
liebtes vorreden“ (L II 311);

fohlis jacht „im Schlapp reiten“ (St. 145);

fohlis jacht „im Schritt reiten“ (L I 436);

tulfis „Blatter, Blase“ (St. 167);

tulfis „eine Blase auf der Haut, als vom
Feuer gebrannt. it. eine Blase auf dem
Wasser“ (L II 360);

waldas „Fischgabel, darauf man die Netze
trocknet“ (St. 169; art. Elv. 147);

waldas „Holzstaken darauf die Fischer

ihre Nierze aufhengen zum troeknen" (L¹ 368).-

Fūrekerā un Liborija Depkina „akadēmiskā drauga” vārdnīca.

Vecākie no mums pazīstamajiem vārdnīcu manuskriptiem ir Fūrekerā un L. Depkina „akadēmiskā drauga” sarakstīti¹⁾, pie kam L. Depkina „akadēmiskais draugs” kā galveno avotu izlietājis Fūrekerā vārdnīcu. Ar to izskaidrojama šo manuskriptu samērā nelielā atšķirība. Tādēļ arī, salīdzinot tos ar Lange vārdnīcu, konstatējams gan pēdējās sakars ar tiem, bet nav nosakāms, vai izlietāts tikai viens (tad kurš?), vai arī abi manuskripti²⁾.

Jā kā etnografiskas ziņas, sakāmvārdi u.c. izteicieni

1) Sk. M. Kēvera rakstus par vārdnīcām IMM 1935. g. 1. un 5./6. l. s.

2) Varētu arī iedomāties, ka Lange šos manuskriptus izmantojis netiesi — ar vārdu „Manuale lettico germanicum” starpniecību, kurā ir daudz to vārdu. Bet šai iespējai nerunā par labu tas, ka „Manuale lettico germanicum” pārņemti arī Lange vārdnīcas vārdi, kas „Ugh. & lettico germ.” izlētāsānas gadījumā taču būtu konstatējami Lange vārdnīcā.

Fürerera un Lib. Depkina „akadēmiskā drauga“ vārd-
nicā sarkan gandrūz burtiski, tad faktus, kas liecina,
ka Lange tās izmantojis, neminēšu no katras vārdu
atsevišķi.

Deewo kuppina maifes abru „lāst im gāhren
übergehen“ (Für.):

Deewo maifi abrā kuppina „so sagen sie
wann der Teig wol aufgehet“ (L. II 3);
jehram jehrs! „das lamb hat ein lamb“ (Für.):
jehram jehrs! „sagen sie von jungen Müttern“
(L. I 364);

Kad tahs judras (te zaurumi wirfū in appak-
fehā preefeh fohbs) firgam pus=dillu, tad
wirfch diwi padefmits gaddus weers (Für.):
kad judras puf dillu ftahw; tad firgs diwi-
padefmitā gaddā effoht, „wann dieses Korn
halb abgeschlissen; so ists ein Kennzeichen,
das das Pferd 12 Jahr alt seyn soll“ (L. I 352);
wifbulis, „Schirliingskraut, Wolfs milch-beer:
kad to ohgu weenu pafchu ee-ehd meita, tad ne

buhš wiŋŋai fawu laiku behnu buht. Opinio

Lettorum (Für.):

kad Meita weenu pafchu Ohgu no Wiŋbuleem ee-
ehd; rebuhs tai fawu Laiku behnu (L II 395);

kam ahbols, tar gan dabbe meeflotaijus (Für.):

kam ahboli, tam meeflotaji (L II 4);

kas meefu pilns, kam appali waigi, „der voll
fleisch, der ein rund Gesichte hat (Für.):

kam pilna meefa kam appali waigi, „frisch
und gesund“ (L II 373);

kà willane, tà buhs fejtes, kà tek apkahot,
„ein jeder muß sich strecken nach seiner decken“
(Für.; arī Elv. 243, St. 190):

ta buhs fejtes ka willane tek apkahot,
„man muß sich strecken, nach der decken“
(L II 290);

kà lappas biŋft, tà zilwehks mirft, „wie ein
blatt, so stirbt der mensch dahin (Für.):

kà lappas biŋft, tà zilwehks mirft, „der Mensch
ist in seinem Leben wie gras“ (L II 57);

ŋauna affaxa allafch duhmus xwehpinna Manc.,

„ein böses weib, ein bitter rauch“ (Für.; an [Lw., St.):
kauna affaka duhmas kuelpina, „der Rauch
von einem bösen Weibe, beißt Jedermann in
die Augen“ (L II 30);

lels mantinees, „ein großer Praler mit seinem
Gut. ist ein künstl. vorwitziger Klügling“
(Für.):

lels mantinees! „einer der von großem Ver-
mögen spricht“ (L II 186);

repammett (nepallek) ne filta pee duwchfe-
les, „sie nehmen rein weg, lassen gar nichts
(Für.):

ne palikka filta pee duwchfeles, „es blieb kaum
das liebe Leben“ (L II 297);

pats auf, pats mett, „selbst redet, selbst ant-
wortet er“ (Für.):

pats mett, pats aufsch, „selbst frägt er,
selbst antwortet er auch“ (L I 72);

tas Deijams, tas leezams¹⁾, „das ist alle meine
Haareeligkeit: das eine Kleid ist alle das meine“
(Für.; an St. 195):

1) Jā raxstits Für. 1, un Für. 2; jēlabo gan par „lezzams“

tas lexrams, tas deijams! „das ist mein Sonntags- und Alltagsrock“ (L_I 440);

tas eet greifi in nepareifi, „das geht krum, unrichtig...“ (Für.):

tas eet greifi un ne pareifi (L_{II} 122);

tas tam wairak ruh, kad ohtram labbi klahjahs, „es ist ihm leid, thut ihm weh, wenns einem andern wohlgehet“ (Für.):

tam ruh kad zittam labbi klahjahs (L_I 404);

ta krahe tahm lappahm isgahjuksi, „die Schönheit ist den Blättern vergangen“ (Für.):

kraha no lappahm jaw aisgahjuksi (L_{II} 155);

ta nelame manni ir exohdufi, „das Unglück hatt mich treffen“ (Für.):

nelame man irr exohdufi, „das Unglück hat mich betroffen“ (L_{II} 205);

ta peekuffis, ka ne warr laiftees, „so müde sein, das man nicht mehr kann“ (Für.):

tik peekuffis ka ne warru laiftees, „so abgearbeitet und müde, daß ich mich nicht

rühren kan" (L I 11);

tahma lakka truhke, lez birsi dabbe wizi,
„so spotten die Sengallischen Bauern, die Cur-
ländischen" (Für.):

„über... dergleichen sonderbare Worte werden die
Fahnnicken von den andern Letten aus-
gelacht: tahma Lakka truhke, lez birsi dab-
be wizi (L I 243 im II 168);

wiyyam janna, plahna ahda, lehti paet
kaffama (Für. 2 kaphama), „er hat eine jun-
ge, dünne Haut, die jucket, krümt ihm leicht"
(Für.):

janna plahna ahda lehti pa et kaffa-
ma! „Schönheit ist vergänglich!" (L II 4);

wiffas deenas laiftijums remarfa weenu deb-
befi, „ein Schauer-Regen thut mehr, als
eines gantzen Tages begießen" (Für.; an Elv. St.):

wisfas deenas laiftijums ne marfa weenu
debbebi, „Natur gehet über Kunst" (L II 168);

zittu urda, patti gull, „andere purrt sie, selbst
liegt sie" (Für.):

xittus urda pats gull „er fordert von einem
andern was er selbst nicht thut“ (L II 364);

zuhka raggu gribb, kafa raggu ne dohd „er
wilß andern gleich thun und kan nicht“

(Für.):

zuhka raggu gribb kafa tohs ne dohd „die
verkehrte Welt“ (L II 405).

difchaht „trampeln“ (Für.):

difchaht „trampeln“ (L II 80);

dfihdinaht „sich weigern. Curt. (Für.):

dfihdinaht K. „sich weigern“ (L II 89);

eglonis „ein Grehnen, dannen Gehege“

(Für.; arī Elv., St. (< Elv.)):

eglonis „Grän-Wald, Gehege“ (L II 109);

emnexlis „ein Gespenst“ (Für.):

emnexlis(*), soll ein Gespenst vorstellen“

(L II 112);

grumfteles, pl. „die Gribben, so vom fett im
Schmelzen über bleiben“ (Für.):

grumfteles „das häutige Wesen, so nach dem

Fettschmelzen überbleibt" (L II 125);

grunts, „die Klöber am acker" (Für.):

grunts (K), „eine Ackerscholle" (L II 125);

liddens, „flot, flach" (Für.):

liddens, „flach, flott" (L II 243, II 146);

metteliba, „Straafgeld" (Für.):

metteliba (K), „Strafgeld" (L II 194);

pee=eti, „Zusprache, anlauf" (Für.):

pee=eti, „die Zusprach, Visiten" (L II 230);

ruhta Cuvl. „eine Kuyze Men" (Für.):

ruhta (*), „ein Meusehober" (L II 254);

fehild-friweris, „d. Accis-Schreiber à

fehilds ein Jud, die es handhaben" (Für.):

fehildfrihwelis, „war ehemals ein Jüdischer

Zöllner oder Accisschreiber in K." (L II 248);

spohgalas pl., „der Schweiß am talge" (Für.):

spohgalas, „der sogenannte Schweiß von Lid-
ten" (L II 319);

staggi (Für. 2 staggi), „ein Kohl-Kraut (Für.):

staggi, „ein Kraut so als Kohl gegessen
wird" (L II 322);

stuidiht, „wehren, steuern“ (Für.):

stuidiht (K.), „steuern, wehren“ (L II 329);

juhze, „eine Schaarte“ (Für. 1):

juhze, „eine Schaarte“ (L II 332);

uhsmā, uhsmiņa, „eine muffle“ (Für.):

uhfma, „soll heißen Usmawa, Muffe

(L II 363);

sehdiht, „luttinaht, zerteln, verzihen“ (Für.):

sehdiht, „verzärteln“ (L II 398);

zohris, „das Gad, der hindere, hinterste“

(Für.):

zohris, „der Hintere“ (L II 405). -

Langija vārdnīca.

Langija vārdnīcas manuskripta materiā-
lus Lange nav izmantojis ne tieši, ne arī ne-
tieši - ar kādas citas vārdnīcas starpniecību¹⁾.

¹⁾ Sk. 16. lappuses piezīmi.

Kā izmantotas iepriekšējās vārdnīcas?

Redzējam, ka Lange izmantojis dažas iepriekšējās vārdnīcas (Fūrķera, L. Depkina „akadēmiskā drauga”, Stendera „Entwurf eines Lettischen Lexici” un laikiem arī Elvers vārdnīcu). Ja tālāk jautājam, kā tās izmantotas, tad jāatbild: ļoti nepilnīgi!

Vispirms tas sakāms par etnografiskām zīmēm, sakām vārdiem un citiem īsti latviskiem izteicieniem, kuru liels daudzums ir īpaši Fūrķera un L. Depkina „akadēmiskā drauga” vārdnīcā. Arī Langes vārdnīca ļoti bagāta ar šādiem materiāliem, bet tikai niecīga tā daļa pārņemta no šīm vārdnīcām²⁾.

Visgaišāko lietišķu par augšā minēto vārdnīcu nepilnīgo izlietošanu dod daudzie Langes vārdnīcā

-
- 1) Samērā vairāk lietas izlietata Stendera vārdnīca „Entwurf eines Lettischen Lexici”.
 - 2) Sk. Langes un iepriekšējo vārdnīcu salīdzināšanas materiālus.

neuzņemtie vārdi¹⁾. Nav tik viegli izšķirtams, kāpēc tie nav atrodamā Langes vārdnīcā: vai nu iepriekšējās vārdnīcas nav sistematiski izlietotas, vai arī to vārdi uzņemti tikai ar zināmu izlasi. Mūļasei par labu runā tas, ka bieži kādu Langes vārdnīcā neietilpinātu vārdu dod varrākas iepriekšējās vārdnīcas.

Visu teikto ilustrē sekojošais raksturīgāko neizmanto to vārdu saraksts.

ahbole, „Apfelbaum“ (Für.);

ahdfens, „gerade“ (Elv. 164);

ambulta, „Amboß“ (Elv. 26);

apxakle, „ein halbes Hemled“ (Für.);

appolu jeb fomifki novilkta, noplehfta ahda, „Balg“ (Elv. 81);

apfcha, „ein Hirsch, it. Dachs“ (Für.);

apuftuloht, „schwätzen“ (Für.);

apwehote, „Geschwür am Finger unter dem Nagel“ (St. 15);

1) Iepriekšējo vārdnīcu nepilnīgo izmantošanu nav iespējams pierādīt ar tiem vārdiem, ko Langes vārdnīca ir no tām pārņemusi. Lietota, ka visi šie vārdi nemaz nav konstatējami, tāpēc ka Lange (kā rāda viņa un iepriekšējo vārdu salīdzinājums) reti pārņēmis materiālus no iepriekšējām vārdnīcām, nerod negrozot.

- afeins „Schärfe, Schneide“ (Für.);
atlenkt, „antworten“ (Für.);
atlungzinaht „zurück beugen“ (Für.);
atmettinaht „ablösen, Straf geben“ (Für.);
atfchagarni „rücklings, überrück“ (Für.; St. 16);
atfcherbi „querwärts“ (St. 16);
atfahle „neue Graab, Grumet“ (Für.);
atfehja „aliis ftuhre“ (Für.);
aubifse „ein wilder Mensch“ (Für. 2);
ahwe „Klaupgewehr, halber Mond“ (Für.);
balla „Blankwasser, Morast“ (St. 19);
balfchxinaht, -tes „sich weiß brennen“ (Für.);
balfites „sich mit Kleidern vor-(be-)stop-
fen“ (Für. 1);
baltinfeh „ein weißer Schilling, it. ein Setz-
netz, eine blenexe“ (Für.);
balwotes „sich durchfreßen, beißen“ (Für.);
bandites „auf fremdes Land säen“ (Für.);
bahfa (Für. 2 bahfcha) „eine Umbläuferin,
die nicht kan zu Klau still sitzen“ (Für.);
bihbe „ein fremder Gast“ (Für. 2);

- birde , „Weber Gestelle“ (Elv. 283);
birres , fahlu birres , „Pillen“ (Elv. 215), birre „Pille“
bichte , „Ausbeute“ (Elv. 67); (St. 23);
blahxi , „Maltzdarren“ (Elv. 200);
blankftiht , „auf der Seiten gehen“ (Elv.);
blehrens , „flach oder gleich“ (Elv. 148);
blenfes , „Backenstreich“ (Elv.);
bluffenes , „Masern“ (Für. 2), „Marseln“ (Elv. 200);
bluhdeht , „irren , herumstreifen“ Lit. (St. 24);
brizrecht , „spritzen“ (Für.);
brihdeht , „rexiren , brihdinaht , „bey der
Nase ziehen“ (St. 25);
buhbeht , „eine schimlichte haut setzen“ (Für.);
bublis , „ball , Stier , ochs.“ (Für.);
burlaxs , „ein gemeiner Russe, der sich
herum treibt, wie Querumacher, Strusen-
zieher“ (St. 27);
buzza , „Tonne“ (St. 27);
dagga , „Dolch“ (Für.; Elv. 118);
danzis , „d. Radbogen, die Scherbe. Carl.“ (Für.);
darbarflis , „Bergelholz“ (Für.);
darrinaht (kuifus), „schneiden“ (Elv. 234; St. 28);
degflis , „ein Mensch, der seine Kleider
bebrannt hat“ (St. 30);

- dixkis, „Dütchen oder 2 Ferdlingstück“ (St. 31);
draggacht, „seidlen, bienen besteigen“ (Für.);
drahlofticht, „bey weinigen fallen“ (Elv. 141),
 drapfticht, „klein schneyen“ (Für.);
dribbinaht, „beben mit der Mand“ (Für.);
druyka, „quablichter Mensch, der, die dick,
 rund und fett ist“ (St. 34);
dfelna, „Tiefe, Kolk“ (Für.);
dfels bahni, „Schlaxen“ (Für.);
dfelwe, „ein Dümpel, Kessel im Gebrüche,
 da es nicht zufriret“ (Für.);
dfennums, „die Tiefe“ (Für.);
dferrokli, dferrokfehli, „it. abgewehrtes Kalb,
 das man trencken muß“ (Für.);
dfiholinaht, „verfolgen“ (Elv. 254);
dfihwoht, „it. arbeiten“ (Für., St. 36);
dubbe, dubbatina, „ein häufchen zusammen
 gelegter garben“ (Für.);
duhmanas, „Rauchdampf“ (Für.);
 egatneks, „ein Pilger“ (Für.);
eemuffinaht, „einblasen, eingeben, einreden“
 (Elv. 123, 124, 126; St. 93);

- eewarrinates, „zu Kräften kommen“ (Für.);
ehdopfni, „die Backzähne“ (Für.);
ehrfeksinakt, vexiren, sergen (Für.), ehrfeksinakt,
„zerbeissen“ (Elv. 297);
ehote, „Cameel“ (Elv. 110);
emme, „Amme“ (Elv. 26; St. 40);
gadripi, „Gitter oder Gatter“ (Elv. 168; St. 41);
gahls, a, „eisglatt“ (St. 41);
geeda Curl. „Gebirde, Gelap“ (Für.);
gerfteles pl. „die Gerstel“, gerfteleht, „gersteln“
(Für.), gerftele, „Back=Brett“ (Elv. 80);
glahba, „Lebens-Mittel“ (Elv. 194);
glaucht, „verhehlen“ (Für.; St. 45);
glits, „schleimich“ (Für.);
gluhds, „Schlamm“ (Elv. 230);
gluhme, „Pflaume“ (Elv. 214);
graufiht, „ragen, marochen“ (Für.);
grahfe, „das Kraut, so man von rüben
etc. abschneidet“ (Für.);
gora, „Klaue, karunoh“ (Elv. 187);
graba, „ein ausgefahrner weg, da man leicht
umbwerfen kan“ (Für.);

grehfe (Für. 2 greße, gröse), „Kirde, Libraht,“
grehfotes, „stolz sein“ (Für.);

grehls, grels, „unruhig wie die kleinen Kin-
der“ (Für. 2);

gubacht, „bücken“ (Für.), „bückend gehen“
(Elv. 109);

gumbis, „Falte“ (Elv. 142);

gundacht, „fühlen“ (Für.);

gumfiht, „knüddeln“ (Für.);

gurfates, „sich beim Offen und an der
Sonnen bratten, faulenzeln“ (Für.), „faulen-
zeln“ (Elv. 144);

ihls, „stockfinster“ (Für.);

ixls, „stockfinster“ (Elv. 147);

indewe, „Gift“ (Elv. 168);

irbs, „eine Strick-Nadel, Knüt-Spieß“ (Für.);

irgafacht Curl. „gelächter treiben, grie-
nen, greiflachen“ (Für.);

isgrohpeht, „aushöhlen“ (Elv. 71);

ismehflis, „Fluch“ (Für. 2);

isohrecht, „den Weg umkehren“ (St. 99);

isfch~~x~~ettetes, „austoben, auswüten“ (Elv. 78);

iswehrynaht (fitteemus), „Streiche auspariren,
ausschlagen“ (Elv. 73, 75);

fahreht, „jachten, rasen“ (Für.), jareht, „ra-
sen“ (Elv.);

jukkura-danzis, „aufstand...“; jukkureht,
„ein aufstand, aufhebers machen, anrichten“
(Für.);

kaddinaht, „antreiben“ (Für.);

kahpa, „ein vom winde zusahmen getrieb.

Sand oder Schnee berg“ (Für.);

kahpains, = „faup, leep“ (Elv.);

kahsteleht, „zweibrachen“ (Elv. 106), „karthajin,

zweibrachen, d. i. zum andernmal das Feld
pflügen“ (St. 55);

kahwa, „Gysel“ (Elv. 184);

kahwa, „ein hügel im wasser od. gebrüche“ (Für.);

kahws, a, „ein Lehnenbaum, der ahorn baum“
(Für.);

kammara, „eine Speckschwarte“ (Für.);

kamrats, „ein art mager dorsch...“ (Für.),

kamrahts, „dorsch so mager“ (Elv. 118);

- kanapis, „Malzeisen“ (Elv. 174);
kanzinaht, „Geschrey ausbringen“ (Elv. 166);
karfcha, „Kuchen, Fladen“ (St. 59);
kasfchels, „lederne Tasche“ (Elv. 247), kafchels, „le-
derne Tasche, Betteltasche“ (St. 60);
kaukis, „Kröte“ (Elv. 190; St. 60);
kaufinfeh, „heist auch das Eisen in der Quir-
ne, darin die Spindel liegt“ (St. 61);
karzinaht, ahs-, pa-, „herlangen“ (Für.);
kehkis, „ein großgewachsener Lachs“ (Für.);
kehninfeh, kehnis, „König, it. die floß höl-
zer an der Wahte“ (Für.);
kexs, „Hauswurst, Popen reiser“ (Für.);
kibbinaht = „knibbinaht“ (St. 62);
kirlis (kirnis), „magere Sau“ (St. 63);
kirwineeks, „ein fremdling, Dünal.“ (Für.);
kiwulis, „Kühn, der auf seinem Horn
bläset“ (St. 63);
klabbataht, „klappern, plappern“ (Für.);
klahwa, „Schaafstall. Obl.“ (St. 63);
klibbexis, it. ein Knebel vor die Thür“ (Für.),

- klibbixis, „Klopfer an die Thür“ (Elv. 187, St. 64);
klijans, „eine große, it. mittelmäßige meure“ (Für.);
kluhdrit, „nicht fort können, stämmen“ (Für.);
kluhdites, „hackern, sich anhaken“ (Für.);
kluinis, „schief, schief“ (Für.);
klunqis, „ein Mensch wie ein Klotz, der
sich nicht viel rühren kan“ (St. 64);
knerxt, „knarren, sauren, kränkeln 2. 8.
wenn ein Kind nicht mehr schreyen kan,
sondern nur knarret“ (St. 65);
kniddeht, „kribbeln (Für.), „gribbeln“ (Elv. 172);
kniksteht, „sich mit dem Knie beugen“ (St. 65);
knuhd (tag. 3. p.), „es juckt“ (Für. 2);
knufhinaht, „knibbern, nuscheln, nicht recht
arbeiten“ (St. 65);
kohfi, „die jungen daneu Knospen“ (Für.);
kohze, kohzoris, „Nadelfutter küssen“ (Für.);
kohzene, „Gefäß“ (Elv. 160), „hölzern Gefäß“ (St. 66);
kohzens, „ein Küfen, Geschirr“ (Für.);
kohzoris, „Pfeil Köcher“ (Elv. 214);
krahpaht, „krächen, räuspere“ (Für.);

krantzis, „Kranz oder Streifen it. Bausehicht,
da man einmal mit den Balken herum
kommt“ (St. 67);

krawa, „Mfer“ (Für.);

kreens, „Schmant“ (St. 67);

kreetst, ta, „gut, rechtschaffen, braf“ (St. 67);

krengelcht, „durch Verdrehung der Worte
Ausflüchte suchen“ (St. 68);

kreercht, „leisch seyn, leiser“ (Für.);

krumba, krumpa, „ein Runzel, Schrumpel“
(Für.);

kubbinaht, „antreiben“ (Für.);

kugre, „die Karusche, Karraupe“ (Für.);

kulleinis, „ein art großer Wasser-Müner“

(Für.), kullainis, „Wasser Müner“ (Elv. 282, St. 71);

kuffnecks, „Fastnacht bruder“ (Für.);

kunkuls, „ein Kind, welches klein, dick
und rund ist“, behnu faxunkuleht, ein
Kind in Kleidern so einwickeln, daß es sich
nicht rühren kann“ (St. 71);

kuppata, „Heuschober.“ Obl. (St. 71);

kunke „Kalkulu, = ens „Kalkuluoch Vätergen.“ Obl. (St. 72);

qwehrtinaht „ein Kind schreyent machen...“ (Für.);

lahqs (Für. 2 lags), „die Zeche“ (Für.);

laipa „ein böß loch, Ort im Wege, da man mus außkehren“ (Für.);

lakka „ein öhs (oder Knopfloch), da man die haaren einhaaket, item der überwurf, it. eine Schleife“ (Für.);

lahnts „Ambop“ (Für.);

lahnt, aplahnt „beschleichen, beklawen“ (Für.);

laxxinatees „sich zancen und beißen wie die hundede“ (Für., Elv. 296, St. 76);

lexne „ein Wald, da gute gerahde bäume...“ (Für.);

leeziba „in der Wirthschaft heist es ausserordentlich gehorch eines Arbeiters ausser seiner Woche“, leezineers „ein ausserordentlicher Arbeiter“ (St. 74);

leja „ein süßer honigtan od. Regen, der bey durren Sommer wetter fällt“ (Für.);

- lenkt, pienäkties, piederet (Für.);
lente, „Brett“ (St. 48);
ligga, „it. Fluch“ (Für.);
lihziis (Für. 2 lizzis), „das Gesträuch längst
einem bache, fluß“ (Für.);
linte, Obl. „Brett, Fhm. Band, Bändgen“ (St. 81);
lintes, lintites, „Kessel oder Senckel“ (Ehv. 208);
lohkterris, „Lehne an der Freppen“ (Für.);
lohna, „Theil einer Arbeit“, lohnu ropiht,
„ein Stück vom Stamm, von einem Pfos-
ten bis zum andern abflechten“ (St. 81);
lohfains, „sprecklich“ (Ehv. 239);
lohfe, „ein Schloß“ (Für. 1);
luhgfchas, luhgfchinas, „eine Kneip - Zange“
(Für.), luhgfchnas, „Zange“ (Ehv. 296);
luhgfna, „Gebät“ (Für.);
luhfti, lumfti, „Roggen Grab, so im Frö-
ling abwelket“ (Für.);
lurts f. 1) „Boden, wo die Hüner aufspringen,
2) Stelage, wo man auf einen Bären lau-
ret“ (St. 82);

lunginaht „it. beugen“ (Für.);

luffinaht „wohl pflegen und warten“ (Für.);

luffinaht „warten, pflegen“ (Elv. 282);

mahfinaht, mafchinaht, „verirren, gehen“
(Für.);

mantineers „wohlhabender Mann“ (Für.);

mafts „Fisch-Zug“ (Für.);

meflotes „buhlen“ (Elv. 109);

mehdfinaht „prüfen, versuchen“ (Für.);

mehlers „eine Art Kaufleute oder Unter-
händler“ (St. 87);

meflotes liktes „sich schätzen lassen“ (Elv. 227);

mihna „ein Rätsel“ (Für.);

mohfeht firmus „Erbsen weich kochen“ (St. 92);

muldeht „rennen u. kaufen, rahsen, sich
lassen sauer werden“ (Für.);

mulmis „Stammer“ (Elv. 240);

murdeht „brummen aus Mißgunst“ (Elv. 100);

murgi „Nordlicht“ (St. 93);

muffinaht „im Reden irren“, irre machen, in
Zweifel bringen“ (Für.);

nahes, „frisch, hurtig“ (Ehw. 153);

nehgahit, „mit langen Zähnen fressen“ (St. 96);

nehkrechts (Für. 2 nokrechts), „ungeschlachtet, un-
artig“ (Für.);

nek, „so gar das“ (St. 96);

nekrechts, nekrehfchnis, „heftlich, scheußlich“
(Für.);

neweqlis, „ungestalt, ungeschickt, heftlich“
(Für.);

nirra(e), „Taucher, eine Art von Wasser-
vögeln“ (St. 98);

nogunneht, „öffentlich abkündigen“ (Ehw. 9);

nolahmeht, „abmahlen“ (Für. 2);

noranteht, „verhauen“ (Ehw. 254);

nosirates, „sich grämen“ (Ehw. 141);

nosmaust, „erwürgen“ (Ehw. 137);

nohftotes, „vermeiden“ (Ehw. 260);

nowads, „it. ein tagewerk, zu pflügen, mehan,
schneiden“ (Für.);

nuddeht, „gribbeln, wibbeln“ (Für.);

nufcheht, „bey der Arbeit sudeln und brudeln,

- faul arbeiten" (St. 98);
- ohgfts, „die vordere und hinter-Schaam" (Für.);
- ohlaht, ohlates, „schlaudern" (Für.);
- ohfta, „Aufst, it. Hafen, it. Ein- und Abfluß des Meers" (St. 99);
- pabahfts, „was man vorunter leget als unter haupt, fuße, Köpfe, Tonne" (Für.);
- pagahfe, „it. ein unebener weg da man leicht umstürzt" (Für.);
- pahpula, „Blitzblätter" (Eh. 180);
- pahfeht, „ausfasen, aussinnen" (St. 100);
- pakahjas, „die wolle zwischen den beinen" (Für.);
- pakums, „ein baur, d. die Hofes-Aufsicht hatt, geringer als junkars, dem der Hof befohlen ist, gs. pakungs" (Für.);
- pallada, „Sule" (Für. 2);
- pamallis, „Fründling" (Für.);
- papua, „it. Schlaf-Sack d. oder die alzu viel schläft" (Für.);
- paragans-a, „Wicker, -rin" (Für.);
- pafaini, „bänder, Schnürchen, Linten, Rosen-band d. feet" (Für.);

- pafernis, „die Unterlage, die unterste Balken am
Gebäude, der Grund balk“ (Für.);
- paſ-kaini pl. „Pascheof, mütter-Kenf“ (Für.);
- paſkannas, „unrechter Kenf, der zwischen dem
andern wächst“ (St. 101);
- pawarniza, „Koch löffel, Kell, it: „die Küche,
Feuerherd“ (Für.);
- pawihdeht, „mißgönnen“ Obl. (St. 102);
- patſchahbul, „Küchel, das seinen halben Wachs-
thum gethan.“ Obl. (St. 165);
- pawillas, „die kleinen federn an Vögeln,
Pflaumfedern, daunen“ (Für.);
- peſſcht, „it. anstecken“ (Für.);
- pehote, „Affe“ (Elv. 23);
- peiza, „die böse Kunst...“, peizineks, „ein Schwarz-
Künstler“ (Für.);
- pellegde, „Spren Boden“ (Elv. 239);
- pelles, „Viehrantheit, da die Mäuse, oder Drü-
sen lebendig werden“ (St. 104);
- peftallas, „untaugliche Lumpen“ (Für.);
- petrinſch Curl. „d. kleine oſen in d. vor Rije“ (Für.);

pihkaht, „pochen“ (Curl. (Für.));

pihnes, „it. Möltzer, da man Maltz auftrocknet“
(Für.);

pihkeht, „peinigen“ (Elv. 213);

pipinifchis, -itis, „so viel man mit dreien
Fingern fassen kann“ (Für.);

pihturrischi, „rote Reitzchen alias rudner-
fchi“ (Für.);

piša (Für. 2 pišša), „eine Art Krück-Zenten“
(Für.);

pištöhl, kohzori, „Pistohlen Holfter“ (Elv. 215);

pišiks, „alles was verächtlich klein ist“ (St. 106);

pladda, „ein Kuchen, od. dünn gebacken
brodt g.s. Fladen“ (Für.);

plakste, „Augenlid“ (Für.);

plakte, „da d. Mühlenstock inne steckt“ (Für.);

plakwa, „eine Schaarte“ (Für.);

plakwa, „ein Schelferchen, klein hüßchen“
(Für.);

plakwaht, „wallen, wellen geben, schweben“ (Für.);

plakwainfch, „brüchig, borstig, schelfericht“ (Für.);

plakwinaht, „i. e. Liddinaht“ (Für.);

plaukfehkinacht, „klatschen“ (St. 106);

plaukas, „die von neuen niedriger gewachsene Haare
so abgepusset“ (Für.);

plaufkas, „Schinn im Kopf“ (St. 107);

plauft, „durch Waschen naß machen“ (St. 107);

pleekns, „voll“ (Für.);

plekfte, „die halbvoll Schoote, unreife Erbschoo-
ten“ (Für.), „Erbschoten“ (Elv. 133), „Schote darin
noch keine Erbsen sind“ (St. 107);

plehpereht, „plappern“ (Elv. 215);

plennige, „ein Flügel an den Balkenflößen,
platte Peitsche“ (St. 108);

plerre, „Kierchen, die sich geputzet brüstet“

plersses, „Plattfische“ (St. 108); (St. 108);

plihufnes, „Schinnen“ (Für.);

plihfis, „Aufgehnen“ (Elv. 55);

plihite, „Ziegelstein“ Lit. (St. 108);

pliufticht, „mit den Augen flittern, zwinkern“
(Für.);

pliuftichkinacht, „mit den Händen klatschen“ (Elv. 187),
„mit den Händen klatschen, im Klatschen von

- den Dächern treufeln, mit den Augen blinzeln" (St. 108);
plizinaht, "vergrößern" (Für. 1);
plohdi Curs., "die Flöße am Netz" (Für.);
pludduri, "alte Bettellumpen" (St. 109);
plufkas, "zerrißene Lumpen"; plufkaht, "zer-
kochen" (St. 109);
pluttas, "was von den Kaldauern abgehra-
pet wird" (Für.);
pohfts, a "würste" (St. 109);
pojina, "poppe" (Erv. 216);
praggars, "den man nicht satt machen kan"
Obl. Lit. (St. 110);
preedoht (preedus), "zugeben" (Für.);
prohds, "Fischteich" Obl. (St. 112);
pruinfeh, "Turteltaube" (Für.);
pubuli, "blasen, Schaum aufm Bier u. d. gl." (Für.);
puhme, "eine Beule" Curs. (Für.);
pulyzite, "Henne, die wie eine Eule rauch be-
wachsen" (St. 113);
pujajt, is- "abschinden, zu sehr nutzen" (Erv. 13);
pulgoht, "unter die Leute außbringen" (Für.);

pulyenis, „Bienen-Stoek, so mit Borek über-
zogen“ (Elv. 101);

pumenis, „ein holtz Schwam, so aus der Br-
den wächst“ (Für.);

pumpt, „schwellen, aufgeblasen seyn“ (St. 114);

puppikis, „Wiedhopf“ (St. 114);

purpis, „Planderer“ (Für. 2);

puzzuris, „einer der mit offenen augen schläft“
(Für.);

rabbata, „aufgel. Strafe, Geldbus“ (Elv. 242);

radfinaht, „sputen, zur Arbeit antreiben“ (Für.);

vaggi, „die regen strahlen gegen Sonnen, it. Ro-
sen stacheln“ (Für.);

raidicht Cur. „eilfertig verschicken“ (Für.);

„senden“ (Elv. 236), „schicken, senden“ (St. 116);

raks, „ein Ziehl, Qrentze“ Cur. (Für.);

randicht, „holtz kerben...“ (Für. 1);

reddeles Cur. „Treppe, Leiter“ (Für.), reddele,

„Leiter, Treppe“ (Elv. 196);

reels, „Unglück“ (Für. 2);

reefe, „eine Riege od. Jagwerk“ (Für.);

- riehet Curl. „verheirathen, aufstatten“ (Für.);
ribbe, „Stufe“ (Elv. 244);
rihbas, „Steinpültzen“ (Elv. 241);
rihdinaht, „in die Ohren liegen“ (Elv. 197);
rimbas, „it. Streiflinge, Streiflinge Strümpfe ohne
Füßlinge“ (Für.);
rimts, „d. wohl aussieht“ (Für.);
ritteht, is= „dünn werden, wie das Korn
vom Nordenwinde“ (St. 121);
rohqus, „Scheiterhauffe“ (Elv. 228);
rohtaht, „auf. seine eigene Hand spielen wie
ein Kind“ (St. 121);
ruddens, „grau ins röthliche“ (St. 121);
ruh dinaht, „nachjagen...“ (Für. 2);
rukstingeh, „Streich oder Schlag“ (Elv. 243);
rumboa, „die Knospen...“ (Für.);
rungis, ftungis, „ein dicker Ruister“ (Für.);
fagiddis, „unterkommen, verfallen“ (Für.);
fah dinaht Curl. „ansprechen“ (Für.);
fahruainfeh, „röthlich“ (Für.);
fakki, „Fichten grünen haartz“ (Für.), fakkas,

- fakki „fichten Martz“ (Elv. 147);
fakftiht „streben“ (Für. 2);
falags, fchalga, Pol. alius apstahws apfarg,
„eine Salva guardi, ein sicher Geleid oder
wacht“ (Für.), falahgs, apstahws, apfarg, ap-
fargatais, falva gardi“ (Elv. 225);
fappa „Sophia it. ein Schiffsteuor“ (Für.);
fapksihdi Curl. „ein Sack oder decke, die man
vorn Regen umb sich nüt...“ (Für.);
fexkis „Spuhr“ (Für. 2);
fexkums Dobl. „die braugabel die steine mit
zu leben“ (Für. 1);
felliga „eine Peitsche, oder eiserne Kette, die
am Ende einen eisernen od. bleiernen
Knopf hat, fortè ein Streit kolbe“ (Für.);
fihde, -ite „ein Seiden Schwantz, roht schwantz-
chen“ (Für.);
filsfes „Scheitlen, Backenzähne bey jungen
Pferden“ Obl. (St. 134);
firsnoht „hertzen“ (Für.);
fifls, fihfsl „ein Stexen, Stab, it. eine Rad speiche“
(Für.);

fkaddinaht = „finger ar peecheem fkrubrinaht“
(Elv.);

fkadrini „gitter“ (Elv. 168), „Gegitter“ (St. 138);

fkahli (= les), „Schalen am Gewicht“ (St. 138);

fkahrbicht, „splittern“ (Für.);

fkalbi „laut und deutlich, daß man von wei-
ten verstehen kan“ (St. 139);

fkerrnalis, „der wirbel an der Spille, it. mühl-
rad...“ (Für.);

fkridinaht, at-, „dünn machen, was dicke ist“

fkohla „it. Chor in der Kirchen“ (Für.); ^{(Für.);}

fkohneht „verschonen“ (Für. 2);

fkohrs „karger Filz“ (Elv. 147);

fkohsticht, „knicken, einkerben“ (Für.);

flaikans, a „schlank und rang“ (St. 141);

flohgaht „auf u. zu schlüßen“ (Für.);

fmixfteht „grüßeln wie Hund, Wolf“ (Für.);

fnerdse „ein Doorpfaße“ (Für.);

fobbinfeh „Meßer = schaarte“ (Für.);

fohds, -infeh „ein Schlupflein“ (Für.);

foriba, forubs, foraibs „Mumucht, Verdruß,
Zweitracht“ (Für.);

spaidis, „Falterbank“ (Elv. 150);

spauga, -ginna, „eine Siche, wasser abzug, ab-
fluß, item die Enge in gründen u. heuschlä-
gen, da sich das wasser abseucht, flüpschen“
(Für.);

spidfinakt, „mit d. Pertsche klasen, platschen“
(Für.);

springulis, „rundes Mörgen, it. das Unreine im
Korn, Malz x“ (St. 148);

staws (Für. 2 stahws), „ein gebäu ohne dach,
eine halle, it. der hembled rumpf ohne ör-
mel, eine kuge, Schober ohne spitze“ (Für.);

stebbetes, „it. kreutzigen, segnen“ (Für.);

steebrs, „it. loof der büchse“ (Für.);

stohsticht, -tes, „it. stolpern, straucken“ (Für.);

stohstites, „vagieren“ (Elv. 253; St. 151);

strangs, „mühtig, frisch“ (Für. 2);

strauts (uhdens), „seicht (Wasser)“ (Elv. 282);

strempt, „praßeln wie ein licht, sprützelu“ (Für. 2);

strenfis (f. e), „lange und schmale Person“ (St. 152);

strubuleht, „schmarutzen, à strehlet“ (Für.);

- strugga, struggums, „Sumpfe“ (Elv. 245);
strunkis, „Strunk, Kohlstamm oder = Stiel, it. klein
und dicker Mensch“, pastrunkis, „eine Art
Peitsche, womit einiger Orten die Bauern ge-
straft werden“ (St. 152);
stuhre, „ferner Strick“ (Elv. 145);
futti, „heissen auch runde schmale Hölzer“
(St. 154);
swarkas, „hart“ (Elv. 145);
fwedrainseh, „schweißig it. masericht“ (Für.);
fwirkis, „Jehr holz“ (Für.), „Marty“ (Elv. 145);
fwirgis, „ein Stern-beißer = Gründling“ (Für.);
schaggata, „it. der Ring am bande, ander mäh-
len“ (Für.);
schakars, „Warch = maul, plauderer, Plapperer“;
schakka(h)reht, „schwätzen, plaudern“ (Für.);
schahrbiht, -tes, „über mühtig sein“ (Für.);
schalga, „it. ein langes Weibstück“ (St. 126);
schaubinaht, „das wasser bewegen, wie die fische
in der Leiche Leiche“ (Für.);
schaut, „alles vor sich behalten, it. trucknen,
trocknen“ (Für.);

- fehautinaht, „schneiden, ausschneiden“ (Für.);
fehkaudrainfeh, „ungleich, uneben“ (Für.);
fehkinnags, „Rupper, pflücker“ (Für. 1);
fehmanagt, „zuhalten“ (Für.), „eins aufs Maul
reichen, den Mund zuhalten“ (St. 130);
fehnuzzis, „der Rüpel“ (Für.);
fehubinaht, „das Wasser bewegen wie die Fische,
wenn sie leichen“ (Elv. 98);
fehuburs Curl., „Mistgabel“ (Für.);
fehuhst, „beben“ (St. 131);
fehuhste, „Naat, Saum, it. aufgelaufene Strie-
me...“ (Für. 2);
fehukst Curl., „Frotz, sei dir“ (Für.), „trotz“
(St. 131);
fehukst, „klappern, prapeln, knacken“ (Für.);
fehullinaht, „sudeln, mit verfaulten Hän-
den waschen, it. mit einem stumpfen Messer
schneiden und nicht durchschneiden können“
(St. 131);
fehufchxis, „was unansehnlich, mager und
klein ist“ (St. 131);

- schwinates „sich schubben, reiben wie ein
Schwein an der Wand“ (Für.);
tahdeifch „vergebens, umbsonst“ (Für.);
tahypinaht „auferriehen“ (Elv. 55);
tausfchrecht „it. Fett schmelzen“ (St. 159);
texka, ätexka „Schleifstein“ (Für. 2);
tihnuls „ein Morast“ (St. 161);
timpe „Tumpf“ (St. 163);
tirraht, tizraht „mit guten Worten ausfra-
gen, ob es gethau“ (Für.; Elv.; St. 163);
tirfaht = tizraht, tirraht (Elv.);
tittilbis „Roggenvogel“ (Elv. 223);
treilnihs, schaklis „das gespaltene Holtz un-
tern wagen fort die Sprüßen“ (Für.);
trollinaht „knecheln, knepeln“ (Für.);
treefcht „streichen, schmieren“ (Elv. 243);
trefchelneers „der alle dritte Woche zur Ar-
beit kommt“ (St. 164);
trinda „Angst“ (Für.);
truhypinaht „versäumen“ (Für.);
tuhfkoht „schwellen“ (St. 167);

turkis , „ ränder, stür, leit hamel " (Für.);

twerfma , „ gluh " (Für. 2);

tchibbeht , „ zischen, wenn sich etwas rührt,

tchibbinaht , „ sanft kitzeln " (St. 166);

tchuschinaht , „ ins Ohr reden " (Elv.; St. 164);

uhdene , „ Wasser maus " (Für.);

uhdens felmes , „ Wasser-Güsse " (Elv. 282);

urbs, uhrs , „ d. holtz an der hunde koppel,

der stock, sie zu führen. " (Für.);

urkis , „ die braugabel die steine mit zu he-
ben " (Für.);

urkfehnacht , „ uf Krücken gehen " (Für.);

uhfas , „ Strümpfen " (Elv.);

uspumpt , „ aufschwellen " (Elv. 61);

uhsehnjas , „ die helfte Saat, Korn, Land "
(Für.);

utrakt , „ läusen ", utratees , „ sich läusen "
(Für.);

wabbas , „ Launhöltyer, Schlüßen, Schallen, ge-
spaltene od. runde höltyer, Stöcker zu
garten Mäunen " (Für.);

wads, „ein Gebirge“ (Für.);

wahrgs, „leibeigener Knecht“ (Elv.; St. 140);

walbites, „sich verkrüchen, zu Winkel kriechen, herum schleichen“ (Für.);

walftites, „sich klopfen, wie ein Vogel, der geschossen ist“ (St. 173);

warrinaht, „möglich sein“ (Für.);

waffarandfis, „ein Kind, so langsam wächst“ (Für.);

wennmullis, „ein unten und oben gleich dicke Holz“ (Für.), „was gleich dick ist“ (Elv. 117);

wennwifis, „ein Lamb, das allein von einem Schaaf jung geworden“ (Für.);

wegges, „Bretzel“ (St. 145);

wehgeht, „winken“ (Für.);

wehgenize, „die äussere Spitze eines Baumes, die am ersten vom Winde bewegt wird, ist

Brautführerin.“ (St. 175);

wehginaht, „id. qd. wehdinaht“ (St. 175);

wehplis, „Lümmel, „Maulaff“, = oht, „sicherum gaffen“ (St. 176);

- wehfts, „kühl“ (Elv. 191);
weideht, „girren“ (Elv. 168);
wellene, „ein tropfe“ (Für.);
wihkfts, „feucht“ (Für.);
wihpole, „eine kleine wepe, überdecke“ (Für.);
wihfeht, „art haben, schön stehen“ (Für.);
winda, „ein Zwickboor“ (Für.);
winduls Cur. „ein brunhaacke“ (Für.);
winkloht, „unlustig seyn, zaudern, schau-
len (Für. 2 schauhlen), löhren“ (Für.), wink-
lotes, „nachlässig sein“ (Elv. 206), „nach-
lässig seyn, Verzögerungen suchen“ (St. 180);
wittinē, „Struse“ (Elv.);
zarris, „Kinderspielwerk“ Obl. (St. 182);
zeenicht, = meēt no darit, zeenijams, „it ge-
bräuchlich, gewöhnlich“ (St. 182);
zegums, „ein Knopf, der Zopf am pferde“
(Für.), zegums, zeguns, „Zopff am Pfer-
de“ (Elv. 299; St. 182);
zerro, zerro, „trotz!“ (Für.);
zirkfnis, „biegung unter dem Leibe“ (Elv. 101);

zirkfnis, zirkfehni (Für. 2 zirkfni), „die gro-
sen Wespen, die die Bienen fressen“ (Für.);
zoxeris, zchorfcheris, zoxinfch, „ein nadel-
futter“, zohzohris, nadelfutterküßen“ (Für.);
zuk, zuk! Curl. „trotz!“ (Für.). —

Langes vārdnīcas otrs avots: drīvā
tautas valoda.

Ņinot Langes vārdnīcas attieksmes pret iepriek-
šējām vārdnīcām, nav grūti spriest par tās otra avota-
drīvās tautas valodas - izmantošanu.

Redzējām, ka iepriekšējo vārdnīcu vārdu krājums
ļoti nepilnīgi izmantots. No tam izriet, ka lielum
lielā daļa Langes vārdnīcas vārdu savākti no tau-
tas mutes¹⁾.

¹⁾ Protams, nav iespējams (un tas arī nav nepieciešams)
dot pilnīgu pārskatu par tauta dzirdētajiem vārdiem,
jo katrā atsevišķā gadījumā nav nosakāms, vai vārds nā-
cis no tautas mutes, vai arī pārņemts no kādas agrākas vārdnīcas.

Tas pats sakāms arī par Langes vārdnīcas etnogrāfiskām ziņām²⁾, sakām vārdiem un citiem izteiciem, puķu nosaukumiem (sk. 25. lappusi).

Beidzot vārdnīcā atrodam daudz Langes savāktu vietu vārdu. No tiem tikai retais nebūs tauta dzirdēts, jo agrākās vārdnīcas dod pavisam nedaudz vietu vārdu. —

Ja nu Langes vārdnīcai par galveno avotu noderejusi brīvi plūstošā tautas valoda, tad jājauta: 1) cik plašā mērogā materiāli no tās vākti (vai tikai no Vidzemes, vai arī no citām Latvijas daļām) un 2) kurās apvidos tie visvairāk vākti.

Uz pirmo jautājumu atrodam atbildi vārdnīcas priekšvārdā: „Häufige Amtreisen in verschiedene Kreise unsers Landes (domāta gan Vidzeme, kur Langem kā Cēsu apriņķa prāvestam bieži nācās apmeklēt dažādus apvidus), eine mit Fleiß unterhaltene Correspondenz in

2) Daļu etnogrāfisku ziņu (visādu dievu nosaukumus) Lange gan smēlēs no leišu un prūsū chronikām.

alle Gegenden von Cur- und Lettland, sonderlich wo man einige Abweichung in der Sprache vermuthete - setzten mich bald in den Stand, gewisse kritische Grundsätze festzustellen..." (6. lpp.). Jā tad vārdi vākti no Vidzemes (apzīmēti - kaut arī tikai retumis - ar „L.“) un Kurzemes (domāta arī Zemgale) (apzīm. ar „K.“), pie tam no pēdējās, cik noprotams, tikai sarakstīšanās ceļā.

Par to, no kuriem apvidiem vārdnīcas materiāli visintensīvāk krāti, pats Lange nesniedz sīkākas ziņas, bet norāda tikai uz Vidzemes vidienes izloksni. Savas vārdnīcas priekšvārdā viņš izsakās šādi (6. lpp.): „Ich war von dieser Zeit ab in meinen Nebenstunden auf die Lippen des Letten geheftet; um so mehr, da ich in einer langen Reihe von Jahren Gelegenheit hatte, mit den reinsten Letten mitten im Lande umzugehen.“ Un „Vidzemes ļaunku vecas un jaunas būsības stāstos“ nosauktas tās „zemes vidus“ izloksnes, kur runā „tirāko latviešu valodu“ (cituju no Ārona Matīša raksta par Langi IMM 1921. g. 4. burtn.): „Jā skaidrākā valoda top pašā zemes vidū, Cēsu, Rāmas, Smiltēnes, Trikātas, Valmieras, Rubenē un Straupas tīsās

tāpat runāta, kā viņa bibelē un (citas) grāmatas rakstīta un tai valodai it līdzīga ir, ko runā Kurzemes vidū arī Jelgavas."

Šis vārds apstiprina dažas vārdnīcas valodas īpatnības, savukārt norādīdams, cik tuva un labi pazīstama Langem bijusi taisni Vidzemes vidienas ļaužu valoda ar visām tās savādībām.

Nominālo io-celmu nemx. nominatīvā galotnes -š priekšā konsekvēnti rakstīts nemixtināta, l"burts (sk. Le. Gr. 86.6 § 1):

zefch I 97, 224, 335, II 399 u.c.; tefch I 337; kummelfch II 162; tahlfch II 340; fkalfch I 434, 462; mihlfch I 374 u.c.

Otrkārt, sastopam nākotnes formas ar -išu (blakus arī -šū) arī no tiem vārdiem, kuru sakne nebeidzas ar s, z, t, d (sk. Le. Gr. 675. §):

nowehropifchu I 39; lehziŕfchu II lehŕfchu I 39; noŕadfiŕfchu II noŕadŕfchu I 40; mirriŕfchu I 40; arriŕfchu II arŕfchu I 50; nahziŕfoht I 180; ruhdiŕfchu (< rügt) I 256 u. t. t.

1) Jāpatur gan prātā, ka šāda fonētiska īpatnība sastopama ne tikai Vidzemes vidienas, bet arī ziemeļu izloksnēs, tāpat arī augšzemiņos.

Protams, Lange nevarēja rāst vārdnīcai materiālus no visām Vidzemes vidienes izloksnēm vienādā mērā: gaidāms, ka intensīvāka vāciana notika viņa ilggadīgās darba vietas Smiltenes apkārtnē (kur Lange nodzīvoja 25 gadus).

Uz to arī norāda vārdnīcas leksikas analīze.

Vispirms jāmin raunēnīšā profesora P. Šmita atziņums apcerējumā par Langes vārdnīcu (16. Rkr. 21-58.): „Sevišķi daudzi no šiem vārdiem vēl tagad tiek lietoti Raunā un Smiltēnē.” Raunā un Smiltēnē lietajamos vārdus prof. P. Šmits minējis Langes vārdnīcas izvilcumā un aprīnējis ar „R.”

Ar prof. P. Šmita atziņumu labi saskan mana pētījuma rezultāts: savācis (formas un nozīmes ziņā raksturīgākos) Langes vārdnīcas vārdus¹⁾ un salīdzinājis tos ar attiecīgajiem vārdiem EM. vārdnīcā, konstatēju, ka EM vārdnīcā tie visbiežāk minēti no Raunas, Smiltenes un arī Valmieras.

¹⁾ Ar attiecīgajiem EM vārdnīcas vārdiem nesmu salīdzinājis tos Langes vārdn. vārdus, kas minēti no Kurzemes vai no kāda zināma Vidzemes apvidus.

Beidzot jāņemietina, ka par intensīvu materiālu vākšanu Raunas un Smiltenes apvidū liecina arī Langes vārdnīcas valodas fakti: tanī atrodam daudz vārdu ar -āju parastākās izejas - uoju vietā¹⁾ (sal. Le. gr. 641. § daudzos vārdus ar-āju no Raunas blakus parastākajiem ar-uoju).

¹⁾ Sk. nodaļu par Langes vārdnīcas gramatikas materiāliem, 136. lpp.

Langes vārdnīcas iekārtojums.

Runājot par Langes vārdnīcas iekārtojumu, vispirms jāaiņrāda, ka visi tās eksemplāri nav vienādi. Atšķirību pamaidro iespēšanas vēsture.

Vārdnīcu sāka iespēt majora fon Laua spiestuvē Oberpātē 1772. gadā. Pirmā (vāieski-latviskā) daļa bija jau pabeigta un otra parizrita līdz vārdam „gohws, die Kuh“, kad spiestuve 1773. gadā nodega. Iespēšanu nobeidza pēc 4 gadiem Ţelgarvā, Stefenhāgena spiestuvē, pie kam 4 pēdējās lapas (sākot ar vārdu „ehrfest, der Hirsch“) iespēda no jauna¹⁾.

Daļa vārdnīcas eksemplāru trūkst šo 4 pēdējo Oberpātē iespēsto lapu²⁾, kas ievērojami atšķiras no Ţelgarvā otrreiz iespēstajām. Oberpātē un Ţelgarvā iespēstās lapas atšķiras ne tikai ar to, ka tās daļkārt nesaskan vārdi formā³⁾ un nosimes ziņā,

1) Par to Ţ. Mevers IMM 1935. g. 5/6. l. 497. lpp.

2) Citas vārdnīcas eksemplāros turpretim atrodam ir Oberpātē iespēstās 4 pēdējās lapas, ir Ţelgarvā otrreiz iespēstās.

3) Sal. piemēram, „gneeße, das Gnieß am Wurzelswerk“ Ţelgarvā iesp. l. II 118 un „gneeße, Gnieß von Wurzelswerk“ Oberp. iesp. l. II 126.

bet galvenā kārtā ar to, ka Oberpālē iespējams la-
pās atrodami krītni vairāk materiāla: tur bagātā-
ka fraseoloģija, arī „pamatvārda” (par to sk. 69. lpp.)
minēts kuplāks atvasinājumu skaits un beidzot - tur
daudz „pamatvārdu”, kuru Mēlgavā iespējams lasīt
nav. Īpaši interesanti gan, ka nedaudzi vārdi sastopa-
mi tikai Mēlgavā otrreiz iespējams lasīt.

Sekojoši vārdi sastopami tikai Oberpālē ie-
spējams lasīt 4. pēdējās lapās¹⁾ (vārdu sarakstā nav minēti tie
„pamatvārdu” atvasinājumi, kas nozīmes ziņā maz at-
šķiras):

ehrtens (*) oder irtens: (von irt) „mürb, locker”
II 111;

ekkur, d. i. edf kur! „siehe da ist es!” II 112;

Elite ta, „ein grosser Monast bey Riga, dieser
und der Name Tihrelle sind Nom. propria
die Morästen und grossen Heuschlägen bey-
gelegt werden” II 113;

Elzineeki tee, „das Einzige Dorf im Wend: des-

¹⁾ Daži vārdi nav atrodami arī vārdnīcas pirmajā daļā.

- sen Einwohner also heissen." II 113 ;
ettikis(d) „Ezig." II 114 ;
emnehglis, ahneglis und pamehglis „der Alp
Maar, H. böses Phänomenon, Gespenst, Erschei-
nung. al. Emmeklis;" II 113 ;
gabganja (*), „Lett. Göttin des Reichthums."
gabda(d) gabbana, gabbata, „ein großer Haufe,
Vorrath." II 114 ;
gabbris, „Gabriel." II 115 ;
gahrfehe, „Garsen in Kurl." II 116 ;
garnites, atgarnites, (*), „sich empören (s. v. „gai-
lis“, der Mahn)" II 117 ;
garnis, siehe: karnis. II 119 ;
garr, „längst vorbey, praep. neg. Acc. sing. et Dat.
plur." (II 119 ;
garra muifha, „Seigershof im Rujen." II 119 ;
garr, kalnite, „Langenbergen etwa 3 Meilen von
Riga." II 119 ;
garfas tahs, „Mahnpoten, in Liff. heißt es auch
Garskraut." II 120 ;
gaugallis tas, „der Kopf an einem Flachs oder

Manfbund " II 120;

gaummê likt jeb nent. „wol in acht nehmen" II 121;

gedda ta, „ein Ansetzstück zu den grossen Messen" II 122;

Jedde Gerte. „Gestrud." II 122;

Jedderts, „Gothardt." II 122;

Jeerts, „Gerhard." II 122;

geela (Lith), „die rothe Ruhr." II 122;

geida, „ein Scheltwort" II 122;

gek, is tas (d), „ein Narr, Geck." II 122;

genzes tahs (*), „eiserne Schrauben" II 122;

gibt, „sich ducken, bücken" II 124;

gihbt gihftu gihbu bis, „düseln" II 124;

gihmis, „Gesicht, Bildung." II 124;

gillas tahs, „Pferdebeulen." II 124;

gillens, gilfens, „Ledweg, lendelos etc." II 124;

ginta (K) „grosse Familie." II 124;

glauunes tahs, „ein gewisses Unkraut im Flachs." II 125;

glauuns, „schlicht" II 125;

glehbt siehe: glahbt. II 125;

- glijze (obsoletum), „Börnstein, Edelstein die
Nördliche Seefahrer nannten daher den
Börnstein Strandt, Glysivall.“ II 125;
glijte, glijwe ta, „ein schleimichtes Wesen z. B.
Wasserblüte, grüner Schleim.“ II 126;
glohta, glohte ta, „Schlamm.“ II 126;
glohtene (*), „eine Kupferschlange.“ II 126;
gluds, gluddens, „schlüpfrich, glat.“ II 126;
gluhniņ, adv. „glupisch.“ II 126;
glumt glumfte mu mis, „von Fett oder Schleim
glat werden.“ (II 126;
glups „ein Dummerjahn.“ II 126
gnehga (K), „ist das deutsche Quager“ II 127.-

Sexojoti vārdi sastopami tikai Melgavā otrreiz
iespriestajās lapās:

- Ēikene, „Meidexenhof im Rig.“ II 111;
gahofčas tahs „ein Gebröck“ (II 113;
gerude, pagerude, „soll das deutsche Gurgel seyn“
II 114;
gilt, obsolet. „ledewege seyn.“ II 117;

giltens, „einer der schwach zu Beinen ist“

(s. v. „gilt, ledwege seyn“) II 117;

glodens(*) „eine Sennader“ II 118;

gluhds, al. gluds, „Blauer Leim“ II 118;

gnihde „scharfe schäbige Haut“ II 118;

gohla, („K.“) „Steuer = Korn“ II 119;

gohbens, gubbens „eine Strohscheune“ II 119;

gohfe(*) „ein Vogel = Gänse = Nest“ II 119;

gohrites „mit langen faulen Schritten da-
her gehen. inde: sich mit langsamen Schrit-
ten zur Arbeit einfinden“ (s. v. gohris, einrei-
ter) II 119;

gohfta(*) „soll johfts heißen, ein Bündel Kin-
der = Windeln“ II 119. —

Ja tālāk piēgrievšamies Langes vārdnīcas
atsevišķa eksemplāra iekārtojuma, tad arī te redzam
īpatnības, ar kurām Langes vārdnīca spilgti atšķiras
no iepriekšējām.

Pirmkārt, nerienā iepriekšējā vārdnīcā (kauc eik
šai ziņā Langes vārdnīcai tuvojas mēnīgi Fjörskera un

L. Depurņa „akadēmiskā drauga” vārdnīca) vārdu nozīme nav pārskaidrta ar tik daudz īsti latviskiem izteicieniem kā apskatāmajā. Visu vārdnīcas materiālu vērtību parāda turklāt tas - un arī šai ziņā tā izceļas agrāko starpā - ka diezgan bieži ar kāda izteiciena vai vārda minēta vieta, kur tas lietajams. Tā ar „K.” apzīmēti Kurzemes, ar „L.” - Vidzemes, ar „Rīg.” - Rīgā un tas apkārtnē paristami vārdi, ar „W.” - Valmieras un Cēsu apvidus vārdi, ar „Mar.” - Alūksnē un vispār gar Vidzemes robežām paristami vārdi, ar „Ehstl.” - no igauņu valodas patapināti vārdi, kas lietajami tikai gar Igaunijas robežu, ar „J.” - „tāmnēku”¹⁾ ar „Lith.” - leišu vārdi, ko lieta Kurzē.

Ļāprieibit gan, ka, apzīmējot vietu, kur kāds vārds vai izteiciens lietajams, Lange arvien nav stingri konservents. Piem.:

„Zillas art(w), „brach pflügen” I 154: Zillas (Lfl.), „der Brachacker” II 403; fehsehobehres(w), „Kirschen” I 344: fehsehobehres (Lfl.), „Kirschen” II 279;

¹⁾ Lange šo vārdu lietā citādā nozīmē kā tagad.

aispizzeht (w), „ siegelu " I 485: aispizzeht (d), „ ver-
pitschieren " II 11; behruls (K), „ kaficht Brod " I 336:
behruls (J), „ Kafbroed " II 54; kazzinaht (K), „ ausfor-
schen " I 96: kazzinaht (Lith.), „ viel fragen " II 147;
meefts (K), „ flexken, städtern " I 241: meefts (bibl.), „ ein
Flexken " II 189; warzihts (K), „ Herbsthuhn " I 327: war-
zi, warzifchi (J), „ Herbst, Kruh-p-Mühner " II 379. -

Otra galvenā Langes vārdnīcas atšķirībā,
ka viss tās bagātais vārdu un citu materiālu krā-
jums sakārtots (preteji agrākajām iespējām vārdnī-
cām) divās daļās: I vāciski-latviskā jeb „ sintētiskā”
un II latviski-vāciskā jeb „ analītiskā” (Sk. vārdu. priekš.
7. lpp.).

No abām vārdnīcas daļām turāk aplikosim tikai rak-
sturīgāko - latviski-vācisko daļu.

Latviski-vācisko daļu raksturo īpatnējs vārdu sa-
kārtojums, ko Lange sauc par „ analītisku”, jo tā
pamata analīze. Sakārtodams vārdus „ analītiski”,
Lange vispirms centies atrast katrai vienas saknes
vārdu kopai, to analizējot, tā saucamo „ pamatrār-

du" („Grundwort", „Stammwort", „Primitivum").¹⁾ Atz
katra „pamatvārda" doti attiecīgi vienas saknes vār-
di - tā atvasinājumi²⁾, bet paši „pamatvārdi" sakārto-
ti alfabēta kārtībā³⁾.

1) Ar šā „pamatvārda" meklēšanu izskaidrojams lielais
daudzums vienbīlīgu vārdu Lange vārdn., un kuriem jau
aicinājis prof. P. Smits 16. R. Kr. (apcerējumā par Langi).

2) Salīdzinot Lange vārdnīcas II daļas un iepriekšējo latvis-
ki-vācisko vārdnīcu iekārtojumu, pirmajā acīmredzīgi varē-
ties, ka nav nekādas atšķirības, jo arī agrākajās vārdnīcās
arī kāda vārda (ņemot to tikai par „pamatvārdu")
sagrupēti visi iespējamie atvasinājumi no tā. Patiešām at-
šķirība diezgan liela. - Pirmkārt, agrākajās vārdnīcās arī
kāda vārda sagrupēto atvasinājumu sakars ar to acīmre-
dzams; Lange turpretim min arī „pamatvārda" arī tādu at-
vasinājumus, kuru sakars ar „pamatvārdu" nojaušams tikai
pēc to „analīzes". Šādu vārdu „analīze" (kaut arī tā bieži ne-
pareiza) pamudinājusi Langi spert pirmos nedrošs solus etimo-
loģijas laukā. - Otrkārt, iepriekšējās vārdnīcas citu atvasinā-
jumu starpā min arī saliktējus, kuru pirmajā daļā prepozīcija,
prefikss; Lange šādus saliktējus dod palaižam atsevišķi.

3) Šādi iekārtot vārdnīcas II daļu Langi pamudināja novērojums,
ka daudzu vārdu nozīme mainās atsevišķos apvidos; un
dažkārt vārdam piešķirta jauna nozīme arī vācu valodas ietek-
mē. Ja tādu vārdu grūbja ievietot vārdnīcā, tad bi-
ja jāatrod to pirmatnējā nozīme, lai, no tās izejot, va-
rētu izskaidrot pārējās, vairāk vai mazāk sekundārās
nozīmes un no pirmatnējās nozīmes neizmērotās atnestās
nelatviskas. Bet kāda vārda pamatnozīme, pirmatnējā
noz. visskaidrāk saskatāma, tā Lange domāja, attiecīgās rad-
niecīgu vārdu kopas „pamatvārdā". Tāpēc arī vārdnīcas II da-
ļā tas viscaur atrodams radniecīgu vārdu kopas sākumā.

Mēdējot radniecīgu vārdu kopai „pamatvārdus”, bija nepieciešamas etimoloģijas zināšanas, kuru Langem 18. gadsimtenī nevarēja būt. Tāpēc arī viegli saprotams, ka Lange bieži kļūdījās. To rāda daži piemēri:

„ausleht, Kinder windeln, warten” II 42 mēdējams aiz „pamatvārda” „aukla, ein Bündel, Schnur”; „aulis, ein in der Geschwindigkeit, etwa von Bork gemachter Bienenstock, um die Bienenschwärme einzusessen” II 42 atrodamas aiz „pamatv.” „aufam adv., flüchtig, im Galop”; „buckts, ein Puf mit ihm der Kutscher vom Boock bekommt” II 67 mēdējams aiz „pamatv.” „bucke, der Kutscher Boock”. - Ar būtlicā kļūdisānos var izskaidrot, piemēram, ja vārds „degguns, die Nase; Rüssel; Schnauz” II 45 atrodamas aiz „pamatv.” „Deews”. Un tad gadījumā, kur varojams iespēdējs, laikam diezgan daudz. - Dārkreiz, Langem izdevos atrast isto „pamatvārdu”; piemēram: „bihdiht, schieben” II 56 mēdēj: aiz „pamatv.” „biht (obsolet.) bihtu, ju jis, schieben”; „jebfchu, obwohl, vielleicht” II 129 - aiz „pamatv.” „jeb, oder.” -

Šāda vārdu sakārtošana, protams, nereti apgrū-

tina to atrašānu. Māpierzīmē, ka vārdu atrašānu
apgrūtina arī tas, ka paši „pamatvārdi“ nav stingri
alfabētiski sakārtoti. Piemēram, arī vārda „Austro-
ne, ein Bach im Bersonschen“ II 43 sexo „aure, ein
Magdhorn, Kuhhorn“; vārds „kehpe, Brod in Milch
gebrockt“ II 147 sexo arī „kehrneht fweestn, but-
tern“ - gadās arī, ka kāds vārds atrodams divās
vietās. Jā „jukkumi, Mengstroh“ ir atsevišķi iespēsts
II 137 un bez tam arī „pamatu.“ „jukt, gemischet supn“
II 137; „klias, Kleien“ II 152 - arī vārda „klibs, lahm“ un
turpat tālāk vārds otrreiz iespēsts: „klijas(d), Kleyen“
arī „klijft, zerstreuet werden“.

Langes vārdnīcas ortografija.

Savas vārdnīcas priekšvārdā Lange šā izsakās par tās ortografiju: „In der Orthographie bin ich derjenigen gefolgt, welche in der lettischen Übersetzung der Bibel¹⁾ angenommen ist...“ (13. lpp.). Salīdzinot Bi-
beles 2. izdevumu ar Langes vārdnīcu, jākonstatē to-
mēr pēdējās ortografijā atšķirības: gan tadas, kas sa-
stopamas arī citās 18. gadsimta 2. puses vārdnīcās, gra-
matikās, gan atšķirības, kas raksturīgas tikai Lan-
ges vārdnīcai. — Tālāk duras acis nenoteiktība priekš
vārdnīcas rakstībā: atšķiras ne tikai I (vāciski-lat-
viskā) daļa no otras (latviski-vāciskās), bet svārstīša-
nās novērojama arī vienlīdz abās daļās kvantitā-
tes aprīmesānā un atsevišķu vārdu rakstījumā.

Ortografiju vēl saraišina vārdnīcas II daļas vār-
du „analītiskais“ sakārtojums. Atvasinādams vienas sak-
nes vārdus no „pamatvārda“, Lange „pamatvārdam“
pieskaņo tā atvasinājumus arī rakstības ziņā. Jā, pi-

¹⁾ Domāts Bibeles 2. izdevums (1739. g.).

mēram, verbs „vēdināt” atvasināts no „vēja” vārda un rakstīts: „wehjdinaht” (II 382). -

Tekām pieņēmiējamies Langes vārdnīcas un bībeles salīdzināšanai, der minēt faktus, kas rāda vārdnīcas rakstībā novērojamo nenoteiktību.

Vārdnīcas pirmā daļa atšķiras no otras kvantitātes un substantīvu galotnes -iņš aprīmēsānā.

Pirmajā daļā īsa saknes vokāļa kvantitāti ar sekojošā konsonanta dubultošānu aprīmē tikai tad, ja tālāk seko „r” vai „l” burts. Piemēri:

queddrība I 76, 347; puttra I 122; belbris I 144, 332;
zepplis I 114; miggla I 404; stakklains „stachelicht”
I 494.

Otrā daļā turpretim konsonanti dubultoti (kaut arī ne konsekventi) arī īsa saknes vokāļa arī vienkāršā nominatīva galotnes -s, -š un infinitīva gal. -t priekšā:¹⁾

galls II 114; ganns II 115; garrofeh II 115; pabivrt II 220;
retts „unterricht” II 250.

¹⁾ Interesanti atzīmēt, ka šādu konsonantu dubultošānu konsonantu priekšā - tikai daudz plašākos apmēros un konsekventāku - sastopam Langes vārdnīcas manuskriptā. Piemēri:

Vārdnīcas pirmajā daļā Lange konsekventi raksta substantīvu galotnēs -inš vīdā -ins (-inš I daļā tikai divi reizes sastopams: pihlu tehwinfeh I 204, krihtinfeh, „Netybeutel“ I 405); otrā daļā turpretim rakstījums -inš sastopams daudz biežāk (16 x)¹⁾. Varbūt tā ne-jausība, ka rakstījumu -inš atrodam II daļā, sākot ar divreiz iespiesto drukas loksmi (t. i. tai vārdnīcas daļā, ko iespiedis Stefenhagens Jelgavā; sk. 62. lpp.). -

Vienlīdz abām vārdnīcas daļām, kā jau minēts, raksturīga svārstīšanās (saxnes un piedēkļu zilbju) kvantitātes aprīmēšanā un vispār atsevišķu vārdu rakstīšanā.

Svārstīšanās saxnes un piedēkļu zilbju kvantitātes aprīmēšanā.

paqgafst I 566 : paqgafst I 120, II 222 ;

rija I 378, 438 : riha I 439, 447, II 106 ;

raqs, aisdarrs, manns „mein“, fpalls, attekks, arks, nauums; aisarnt, aiskurrt, aishemmt, likot, apprept, ap-fallt; arrfchana; aistwerrts, kerredite „Kalskette“ u. c. Šie (vēlāk pārstrādātā) manuskriptā piemēri vedina domāt, ka iespīestās vārdnīcas II daļā sastopamā konsonantu dubultošana -s, -š, -t pīnīksā ir vecākas ortografijas atlikas.

1) Manuskriptā, lietas, rakstījums -iin biežāk sastopams nekā iespīes-tajā vārdnīcā.

fija, „Unterbalken“ I 115, II 295: fihja II 295;
fijaht, „sichten“ I 484: fihjaht II 295: fiaht II 295;
akkohts I 48, II 12: akoti (daudsk. nom.) I 274;
femnturris I 365: femtekkulis, „Landstreicher“
I 365;

eebiffiht, „zu schwärmen anfangen“ II 98:
biffiht II 58;

effars II 149: esfars I 496: efars I 513;

effis II 112: efis I 333, II 1142;

guffa, guffums, „Kropf“ I 357:

gufa, gufums II 126;

kaffa II 145: kafa I 575, 597, II 405;

miffa I 439, II 197, nomiffiht I 30, apmiffiht,
mit einer dünnen Haut oder Schale belegt
werden“ II 21: mifa II 197, apmifejufchi (foh-
bi) I 592;

nomaffinaht, „verkleinern“ II 212: mafinaht
I 538, II 186, mafums I 578, mafa (siv. k. meisk. n.)
II 307;

waffates, „müßig herum gehen“ I 312, 408, 465,
nowaffaht I 34, II 217: wafaht I 312, 548,

nowafates I 545, 548;

weffums I 27, II 326: weffums I 99, 251, 327, II 378, 388;

wiffinaht „aufm Eise rutschen“ I 447, II 395:

wifinaht I 548, II 395;

plawa „Wiese“ I 18, 105, 195, II 212, 237, 246, 268:

plawwa I 315, II 5, 170;

kazens „Kohlstrunk“ I 350: kazens II 141.

(swārstīšanās īsa saknes vokāļa kvantitātes
apzīmēšana).

mahrfrins „Bündel“ I 349: marfrins I 163;

parahds I 42, 100, 208, 382: parad I 199, 445,
II 228;

bihfkaps I 219: bifkaps II 58;

brohkafts II 65: brokafts I 251;

gohws I 358, II 119, 127²: gows II 119;

afohs I 164: afots II 30;

bruhe „ein Schram auf der Haut“ II 65:

brupe II 66;

kruhfeene „Frank von Apfelu“ I 518:

kruhfeene I 74

(swārstīšanās gara saknes vokāļa kvantit. apzīm.).

algahdfis I 389 : algadfis I 510, II 12;

lemmeks, „der Mönch an den Schleusen der Mühle

le“ II 176 : lemmeks I 396;

nabbadfihts „der Arme“ II 201, paftahrihts I 105,

pulkftenihts II 243, zeplihts II 400 :

paftarits I 335, firohderits II 186 ;

awofnains „waserquellicht“ I 540 :

awofnains II 44 ;

karrohqs II 135 : karroqs II 144 ;

kahpohfts II 138 : kahpofiti (dauderok nom.) II 139 .

(svārstišanās garu piedēkļu zilbju vokatū aprīmēs.)

Jespejams, ka svārstišanās sacmes vai piedēkļa zilbes vokāļa kvantitātes aprīmēsānā vienā otrā gadījumā pamatojas uz dažādu izrunu.

Svārstišanās atsevišķu vārdu rakstībā.

arzs II 44, arzim (dauderok dat. u. instr.) I 172, 194, 254 :

ats II 44 : atfs I 90, atfim (dauderok dat. u. instr.) I 120, 482,

atfis (dauderok nom.) I 515, 528 ;

kolifatfis „erker der ein Glasang hat“ I 91, 282, spulqatfis

„einer der glänzende Augen hat“ I 282 : *spulgats* I 253;
wardats „klüner Auge“ I 327 : *frangars* „Weidhart“
II 303, *wardaks* II 377 : *raibar* „ein Pferd so ein
Maal auf dem Auge hat“ II 246 ;

dfjas „Garn“ II 61 : *dfias* I 254, 301, 549, II 212 ;

krija „Baumrinde, Lindenbork“ II 158 : *krias* (daudk.u.)
I 153 ;

isftaba I 42, 447, II 135 : *iftaba* I 269, 489, 505, 598 ;

lauftigalla I 401 : *lagftigalla* I 45 : *lagsdigalla* II 165 ;

pohftahfcha „Wildniß“ I 582 : *pohftahfcha* I 591 ;

tur patt I 190, *nupat* „eben fizzo“ II 217 : *nu patt* I 63 ;

tik patt II 350, *tur patt* II 361 ;

prett I 174 : *pret* II 200 ;

dandf I 546, 547, I 73 : *dandf* I 546, II 39, 73. -

Orthografije vel sarairina värdu „analytiskais“
sakartojums värduicas otrā daļā (sk. 73. lpp.) :

bruhje „Schram auf der Haut“ II 65 : *bruze* „Ver-
letzung der Haut auch der Haare, Verwundung“

II 66 (forma ar tsu „u“ atrodama arī „pamatvār-

da" „brukt, bruku, abfallen, zerfallen, abnehmen wie der Mond" un vesta sakarā ar „pamatv." otru atvasinājumu „brusinaht, Haut oder Maare abfällig machen; abbrühen, wie man mit den Schweinen und Mäusen thut");

dfennaugšči (ar „g"), „die Gosen am Kummth II 88 (vārds atvasināts no „dfenn augščā" un atrodamas arī „pamatv." „dfennaht [prim: dfiht], „stark treiben");

pohstahfcha, „Wildniß" I 582: pohstahfcha I 591 (vārds atvasināts no „pohstā ftahtveht");

knagsttajs, „Jungferknecht" I 335:

knagsttajs II 153 (vārds minēts arī „pamatvārda" „knaggis, der Handgrif an der Sense");

fehjdinaht, „säen lassen" I 448, II 25, 292

(verbs atvasināts no „pamatvārda" „fehht, säen");

(is)wehjdī(na)ht, „auslüften, in Wind hängen" I 100, 109, 359, 584, II 382 (verbs atvasināts no „pamatvārda" „wehjdīch, der Wind"). -

Kā redzams, vārdu „analītiskais" sakārtojums vārdnīcas II daļā ietekmējis netīkai II, bet arī I daļas ortogra-

fiju. -

Bībeles un Langes vārdnīcas ortogra- fijas atšķirības.

Langes vārdnīcas ortografija atšķiras no bībeles (otra izdevuma) ortografijas lielo un mazo burtu lietāšanā, vokālu kvantitātes, konsonanta „c”, dažu substantīvu, adjektīvu un divdabju piedēkļu un galotņu aprīmēšanā un beidzot atsevišķu vārdu rakstībā.

Lielo un mazo burtu lietāšana.

Substantīvi, kas nav īpašvārdi, vārdnīcas I daļā (tāpat bībeles 2. izdevumā) konsekventi rakstīti ar mazo burtu; vārdnīcas II daļā turpretim tie diezgan bieži rakstīti ar lielo sākuma burtu¹⁾; piemēram:

„Anmats” II 254 (s.v. „ruhpt, sich mühen, bekümmern...”),

„Rumpifchu” (vīensk. ak. no „Rumpitis, ein klein Fuder” II 255;

sk. s.v. „Rumpis(d), eine Rump, Wagentump”);

„Leena, „Heu” (vīensk. gen.; sk. s.v. „Rumpis(d), eine Rump...”);

ar „Keiru” II 148 (vīensk. instr.; sk. s.v. „Keirs, link”) u.c.

¹⁾ Pārējos Langes rakstos šai ziņai novērojama svārstīšanās. Tā ir -

Īpašvārdu rakstība ir diezgan inkonsekventa.

Vieta nosaukumus (muižu, upju, ezeru, pilsētu, zemju) Lange palaiķam raksta ar lielo sācuma burtu; bet ir diezgan daudz gadījumu, kur vērojama preteja Īpašvārdu rakstība:

gauja I9; aīsgauja I9; gaujas muiſcha I9; leijas muiſcha I9; abawe „Abau, Fluß in Kurl.“ I11; ilberta muiſcha I44; ſkultes muiſcha I44; adleene I44; gaujene I48; allafchi I51; menģeles muiſcha I55; grafcha muiſcha I55; engure I61; kalna muiſcha I133; wilka muiſcha, „alt Bilskenhof“ I144; koplawa I153; dangawa I186; iggawne femme I193; lola muiſcha I221; eſchas muiſcha, „Essenhot im Schuyenschen“ I221; wessele, „Festensehe Bach“ I236; preekules muiſcha I244; waiwe, „Bach“ I244; meſcha muiſcha I290; kujā „Kuj ein Bach im Seßweg: so in die Eerst fällt“ I359; krufta-kalni I367; tuttenes muiſcha I377; paltmalle I416;

spīestajos darbos „Latviešu Ārste“ un „Kaltģemists“ visi substantīvi rakstīti ar lielo burtu („Latviešu Ārste“ dažkārt arī verbi un adjektīvi); turpretīn vārdnīcās un „Vidzemes ļaužu vecās un jaunās bīšanas stāstos“ manuscriptā visi substantīvi (arī īpašvārdi) rakstīti ar mazo sācuma burtu.

„wannafchi, „Wainzel bey Lemsal“ I 566; fahnkaule,
„Karnikau“ I 592; baltene „eine See im Lubanschen“
II 49; bartawa II 51; bauke „Elsehn in Kurl.“ II 51; dau-
gawa II 43; serikes muifcha II 105; gaujene II 116; gul-
bene II 126; kreevu femme II 156; nefcha muifcha
II 193; pehtera uppe „ein Bach bey Lemsal...“ II 232;
pohlu femme II 239; frunde II 305; frujene II 305; waltz-
femme II 372.

Vietu apdzīvotāju un tautu nosaukumi rakstīti gan
ar lielo, gan mazo burtu. Pagasta iedzīvotāju vārdi
rakstīti retāk ar lielo burtu (cesmu atzīmējis šādas rētas:
I 367, II 48, 87, 111, 248, 120²); turpretī tautu nosau-
kumu rakstībā pārsvārā lielais burts (I 448, 442, 449,
II 62, 72, 130, 132, 156, 170, 176, 259, 361, 363).

Personu vārdus Lange samērā reti raksta ar mazo
sākuma burtu; piemēram: labrentfis, brenzis, „Laurents“
I 368; mats, mattohs „Matthäus“ I 385; krifts „Chris-
tian“ II 158, kriftē „Christina“ II 158.

Svētku nosaukumi turpretim parasti ar mazo bur-
tu rakstīti: jahņōs I 334; jūzra deenā I 335; labren-
tfehōs I 368; mahņōs „am Marientage“ I 384; waft-

lawji I 228; luhdsama deena I 228; leeldeena I 414;
seemas fwehtki I 580. -

Vokāļu kvantitātes aprīvēšana.

Langes vārdnīca atšķiras no bībeles arī ar dašām īpatnībām īsu un garu vokāļu kvantitātes aprīvēšanā.

Īsu vokāļu kvantitātes aprīvēšana.

Ja aiz īsa saknes zilbes vokāļa seko „s” un tālāk vokālis, tad bībetē s-burtu dubulto, rakstot „ff” (piem. „vaffa”); Langes vārdnīcā šāds dubultots s-burts aprīvēts divējādi: ar „ff” vai „sf”, lietājot „ff” resp. „sf” pat tai pašā formā:

affins (mīmr. nom.), affinis, affinspehnens, affinsligga,
„Blutflup”, affinsgumbata, „ist ein schändlicher Mensch,
Scheltwort”, affinsprehks, affinains, affinigs „blut
reich” I 151, 499, 533, II 31:

asfinis, asfinsfuhrzejs, asfinsliggats „ist ein schändlicher
Mensch, Scheltwort”, asfinsdfihfla, asfinsfehr-
ga, asfinains, asfinigs I 151, 426, 442;

biffe I 507, 540, II 58; biffekt „Vögel schießen” II 58, 100:

bisfe I 441, 476; bisfeht I 460, bisfeschana I 476;
bluffa I 242, II 288, bluffains I 242, nobluffoht
I 242:

blusfa II 60, noblusfoht II 210;

deffa I 591, II 143: desfa II 118;

graffis I 291: grasfis II 121;

kaffa, „Kränze“ II 145:

(no)kassiht I 211, 473, II 142, 211, 145; kassikliš I 491;

kassains, „Kränzig“ II 145;

kruffa I 296: krusfa II 194;

lassiht II 240, 264; (fa)lassiht: (fa)lasfiht I 200, 450,
II 169, 204;

prassiht II 240: prassfiht I 212;

pusse I 297, 333, 395, 553: pusfe I 105, 201, 482,
II 244;

pawassara, „Lewz“ I 373: pawassara II 202;

wiffi (dandsik nöm) I 535 u.c.: wifsi I 437, 449;

wiffahds I 478, II 395: wifahds I 478;

(ne)wessels I 224, II 204, 388: (ne)wessels I 224, II 208;

ziffa, „das Strohlager darauf sie schlafen“ II 405;

zisfa I 463. -

Ja arī īsa saknes zilbes vokāļa sexo slēdze-
nis + plūdenis un arī tā vokālis, tad Langes vārd-
nīcā slēdzēja burtu mēdz dubultot; vārdnīcas II da-
ļā (I daļā tikrai retumis) dubulto arī arī īsa
saknes vokāļa seksojošu konsonantu nienu. nōmi-
nātiwa galotnes -s, -š un infinitiwa gal. -t priek-
šā¹⁾. Bībelē šādu konsonantu dubultošanu konsonan-
tu priekšā nesmu sastapis.

quddriba I 76, 347, 361. II 125; quddroht II 125, 223;

isquddreem adv. „listigleh“ I 377; quddri adv.

I 576 (bet: qudrība I 576; qudri adv. I 565);

iddri „Filycrant“ I 237; iddrains „holnicht“ I 323;

fladdrabs „Schlagege“ II 306;

beddre I 292, 545, II 52; beddrite II 52;

juedra „das Korn in den Zähnen der Pferde“

II 136 (bet: jūdra I 352);

fchiddrums II 280; fchiddrains „undeicht“

I 576, II 280;

1) Šāda konsonantu dubultošana bez Langes vārd-
nīcas manuskripta (sk. 44. lpp. piezīmi) novērojama arī „Lat-
viešu Arste“ un „Katzemista“.

- fkuddra I 55, II 305;
widdreets, „Ribspeer“ I 437, II 389;
beberis I 144, 332, II 52;
gabbris, „Gabriel“ II 1152;
kubblins I 164, 389;
rubblis II 253;
febris, „Wengalle“ II 287 (bet: febris I 577);
fkabbras (arxis), „scharfes Gesicht“ I 277, 456;
(bet: fkabrams I 464).
dagglains, „geflecket“ I 265, 493; degglains II 75;
degglis, „schwolender Feuerbrand“ II 75;
nodeggis II 75;
eggites, „Zewer Nr.“ I 594 (bet: eggites II 109);
miggla, migglaains I 404, II 195; apmiggloht II 21;
(bet: migloht II 195)
nagglä, naggloht I 401 (bet: nagla, nagloht
II 201);
weggra, „Eisaxt“ I 203, II 382;
puttra I 122, II 53; puttroht I 469, 589; putt-
raims I 293;
mattrans, „Maarwurm“ I 295 (bet: matrans
I 238, 591);

futtrainis, „Misthaufe“ I 303, 391

(bet: futrainis II 330);

ikkattrahds, „jedwederley Art“ I 332;

“Kattri[n]e II 145;

kapplis I 22, 296 (bet: kaplis II 144);

kupplotes, „sich häufen“ I 303 (bet: kuploht II 163);

kuppris I 426;

zepplis I 114 (bet zeplis II 400);

zepplihts „Kaukönig“ I 593 (bet: zeplihts II 400);

ikkuri, „Fischrögen“ I 238, 364, 441, II 131;

mukkains, „lauter einschüssiger Morast“ II 199;

ftakklains, „stachelicht“ I 494, II 15, 323;

(bet: ftaklis, „zakrichtklob...“

tikkla (dieve) I 288.

II 323).

ugguns kurrs I 305;

purrs „Morast“ I 394;

irrt „rudern“ I 444;

ahmall, „ein Kleanger“ II 5;

galls II 114;

ganns, „Hirte“ II 115;

labbs II 227; retts, „undericht“ II 250; parets II 228;
ratts „Rad“ II 247; platts „breit“ II 236;
radds II 245; pupps II 243;
peeffers „der Ort in der Rüge unter der Dörre“ II 231;
garrfch „lang“ II 115; pagarrfch II 221;
kurrt II 163; pabirrt „anfangen auszurei-
seln“ II 220.-

Bez tam jāmin daži atsevišķi gadījumi vārdnīcas I un
II daļā, kur v- burtu dubultots ar īsa saknes vo-
kāļa „l, m, n“ priekšā:

leurrmanis „Taschenspieler“ I 512 (bet:

burmanis II 68, 69);

fwarrneeks „der Wäger“ II 335 (bet: fwarneeks I 563);

warrmahyens „überlästig“ I 378;

wirrlöhks „eine langstielige Schöpfe“ II 394

(bet: wirrlöhks I 540).-

Ģarū vokāļu kvantitātes aprīvēšana.

Nereti atrodam Langes vārdnīcā rakstītu īsu saknes zilbes vokāli v- burtā priekšā formās, kas mums citādi pazīstamas tikai ar ģarū vokāli¹⁾. Ja Lange raksta „kaut -kawu, schlachten, fechten, tödten” II 146, tad te pamata var būt izruna; ja turpretim sastopamies vārdnīcā ar formām „fruwe, „die Schraube”, „fruweht”, „buweht, bauen”, „bruweht, brauen”, „ropflawu” (pag. 1. min. p.), „plawejš”²⁾, „plawa, Brndte”, „prewefts”, tad liekas neticami, ka tās dzirdētas ar īsu saknes zilbes vokāli — tā rakstības savādība. Tam par labu runā tas, ka dažkārt viens un tas pats vārds rakstīts gan ar īsu, gan ģarū vokāli v- burtā priekšā.

bruweht, „brauen”; bruwelis, „Brauer” I 146
(bet: bruhwelis I 156, bruhwens, „Bierbräusel” I 146);

buweht, „bauen” II 67 (bet: buhweht I 118);

¹⁾ Tas pats sakāms par Langes vārdnīcas manuskriptu, „Latviešu Arsti” un „Katzemistu.”

²⁾ Bet sal. formu „plāvēm”, (pag. 1. p.) kas Le. Jr. 603. lpp. 5. piēz. minēta no Laudonas.

prawefts I 425 (bet: prahwefts II 240);
+ fkruwe, „Schraube“ I 473, II 305; fkruweht I 473,
II 305; peefkruweht I 68, 201; fkruwftukis I 473,
II 305;
peeklautes, - klaujohs, - klahwohs, - klawees(!),
„ sich anstammen“ I 69;
nokrawejs, „Ablader“ I 27;
noplawu (pag. 1. wimk. p.) I 28; plawejs I 216, 382, 471,
II 237; plawa, „Ernte“ I 315;
aisraut, - rauju, - rawu, - wis, „entreissen“ II 10;
rawejs, „Reisser, Teufel“ I 436, II 248; „jau
aprawees, (die Wunde) heilt und bekommt schon
eine neue Haut“ II 23;
fehaut = ju = fchawu = wis, „schüssen“ I 475;
fehawejs, „der Schiesser“ II 245; fchawens, „Schram-
schup“ I 472, II 245 (bet: „wirf²u fehah³w³ehs k¹arfeh,
der Krieg überfiel uns“). -

Bibele diergau konsekwenti aprimets vokā-
fu garums to adverbu gala zilbē, kas ir sastingu-
sī wimskaitļa lokātwi; timpretim Langes vārdnī-

cā tas bišķi nav darīts.

ahrâ I 105, 181 : ahra I 318, 319, 413, II 5 ;

angſchâ II 88 : angſcha I 185, 410, II 41;

apparſchâ I 215, 554, II 22 ;

eekſchâ I 310 : eekſcha I 172 ;

koſpâ I 53, 58, 129, 226, 251, 361, 489, 530, 605 :

koſpa I 183, 197, 388, 600, 602, II 154, 252 ;

laikâ „beizeiten“ I 130, 133 ;

laukâ I 181, II 170 : lauka II 241 ;

leijâ I 185, 554 ;

nowahrtâ I 185 ;

preekſchâ I 142, 310 : preekſcha I 131 ;

puſchkoſpa I 162 ;

ſtarpâ II 324 : ſtarpa I 173, 175, 201, II 324 ;

tahlumâ I 235 ;

ſemmê I 173, 185, 211, 406 ;

wehra (nemt) I 126, II 383 .

Dažos adverbos gala zilbes vokāļa garums nekur nav aprīmēts, tā, piemēram, adv. „wirfu“, „waſ-
ga.“¹⁾ Ķāpiemetina, ka blakus „wirfu“ sastopam „wiiddū“;

¹⁾ Arī „Katjēmistā“ un „Latviešu Arstē“ adverbu gala zilbes

bet tam arī bībele parastā rakstība ir „wirfū”

walla I 32, 109, 236, 248, 356, II 362, 375;

wirfu I 15, 69, 125, 70, 313, 71, 321, 439, 88, 193, 211,

216, 600, 331, 360, 410, II 159, 274, 394. -

Konsonanta „c” aprīnēšana.

Konsonanta „c” aprīnēšanai Lange lieta savā vārdnīcā blakus parastajam burtam „z” arī „tʃ” (retumis arī „ts” un „tz”). Uz šā aprīnējuma lietāšamu Langi pamudinājušas - vismaz pa daļai - tādās formas (kā „lācis” - „lācā”), kur blakus „c” declinējot sastop „č”: gribēdams būt konsekvents, viņš no konsonanta „č” aprīnējuma „tʃch” atvasinājis „c” aprīnējumu „tʃ”¹⁾.

atʃs, atʃi (veimkr. ar.), atʃis (daudsk. n.), atʃim (daudsk. dat.

var instr.), „Luge”: I 90, 120, 482, 515, 528, 529;

(bet arš, aršis, aršim I 172, 194, 254, 277, 401, II 44)

vokāļu garums hiži nav aprīnēts. Adv. „wirfu” un „walla” „Latviešu Arste” raksta kā Langes vārdn., bet „Katzemista” pāris reizi sastopam „wirfū” (bet tikai „walla”).

1) Langes vārdn. I 90 teksts: „Luge das, ta arš, solte atʃs geschrieben werden, weil es im gen. plur. doch atʃchu geschrieben wird.”

kantynacht, „einen mit viel Worten und Fragen
gleichsam zu Winkel treiben, oder verfangliche
spitze Fragen fürlegen“ II 144 (ai2 „pamatr.“
„Kante, die Ecke, Kante“);

kuchtje, al. kuhyenes, „ein Bauer-Gericht von Erb-
sen und Weitzen“ II 161;

ketje, „Madrasse“ I 381, II 149;

kychtjs, „Bienenstock von Bork“ I 145;

lahtjs, gen. lahtjeha, insgemein lahjs I 112,
II 166;

lihtjs, lihtjsfchi, „Krümmungen an den sich schlän-
gelnden Bächen“ I 111;

labrentjs, „Laurents“ I 368;

matfnins, „Broßelchen“ I 185, II 187;

mitje, „Weiber Mütze“ I 574 (bet: mizze II 197);

mentja II 193 (bet: menja I 180);

plahyje, plahjfa, „der breite Schulterknochen, it.
die Überachse, it. Mütterchen im Freibholz der
Mühle“ I 46, 396, II 236;

pletjs, pletje, „Achsel“ I 46, 445, II 237;

prithjs, „Platfisch, Plietfisch“ I 423, II 241;

- plitze, „mager Speck“ I 490, II 238;
paltze, „die Schwemme“ II 233;
plahzjens II 236 (bet: plahzjens I 358);
ofa) retzfeht, „geronnen“ I 273, 389, II 267;
rohtzjis, „Handgrif“ I 298;
ruputzjis I 354; reetzjens II 249;
fentzjis I 54, 366, II 294; fletzjes I 466, 480, II 307;
fstatzjis, „Stationskorn“ I 495, II 324;
fmaltze, „ein junger anwachsender Busch von
feinen geraden Bäumen“ II 310;
fmaltzinaht, „den Faden im Spinnen fein
ziehen“ II 310;
fehlutska, „Schludderer“ I 467;
tatzjis, „Bachwehre“ I 111, 238, 543;
uspletzjis, „Schulterstück am Hemd“ I 445, II 366;
wantzjis, „die Rolle darauf Schiffstau ge-
rollet ist“ II 377. —

Piedēkļu aprīmēšana.

Tālāk minama dažu substantīvu piedēkļu rakstība vīriešu k. vīnsvaitļa nōminatīvā. - Substantīvi, kam (vīriešu kārtā) piedēklis -inio-, literārajā valodā beidzas vīnsv. nōminatīvā ar -ins̄.

Bībelē (arī glūka bib.), tāpat visās (man pieejamās) vārdnīcās un gramatikās, kas iznākušās līdz Langes vārdnīcai, šai galotnē rakstīts nebalstīgā sīņācena burts arī mīkstīnātā zobu nācena¹⁾; Lange, atkāpdamies no šīs ortografijas tradīcijas, raksta palaiķam -ins, daudz retāk -infeh²⁾ (-infeh esmu saskaitījis tikai 18 x, no tām 16 x vārdnīcas II daļā, sk. 75. lpp.).

fw. wakkariņš I 15, 167 ;

1) Māatskaita mīnīgi Mancelļa "Lettus" un no tā ortografijas ziņā atkarīgais Langija vārdnīcas manuskripts, kur arī "n" rakstīts s-burts.

2) Abus rakstījumus (-ins un -infeh) sastopam arī vārdnīcas manuskriptā, "Katdēmista" un "Latviešu Īrste"; tikai to samērs nav vienāds: "Katdēmista", šīriet, vairāk parasts -infeh, turpretim "Latviešu Īrste" pārsvārā -ins.

- ahbolins, „Adamsapfel“ I 47;
kehrins, „das Anhängsel“ I 63;
reedins, „Aurertau“ I 63;
Antins, „Anton“ I 41, II 14;
fmecklins, „Aleguin“ I 76, 363, 422, 489, II 310;
farrins dim. I 78, II 268;
tehrins, „Aufwand“ I 89, 96, II 346;
atfchu plahrstins I 91;
kohzins dim. I 119, II 154;
tetterins, „Beestmilch“ I 122, 389;
elprins, „Behelf“ I 127, II 112;
feetin[g]s, „Bienenhaube“ I 145, II 289;
plaurtins I 146, II 236;
allutins dim. I 146, II 13;
leewins, „das Bolwerk um die Rügen“
I 152, 438;
behrins, „Bräunchen“ I 156, II 54;
krahtins, „Büchse“ I 162, 180, 473, 509, II 155;
mahrfuins, „Bündel“ I 163, 349, II 186;
kubblins, „Bütte zu Milch“ I 164, 358, 389;
zellins I 165, 255, 403, II 399, 118²;
auftrins, „Morgendämmerung“ I 171, 310,
414, II 43;

- matfins, „Drossel“ I 185, II 187;
goldins, „Ehrbarkeit“ I 193, II 119;
gallins I 205, 505, 526;
silversins I 222, 259, II 403;
trausins I 228, II 354;
flaktins, „Feldschlacht“ I 234, 265, 462, 503, II 306;
wehrdins I 235;
spruckstins, „flüchtig Kind...“ I 243, 295, 362, 403,
II 321;
zeemins, „Freibder aus der Nachbarschaft“
I 247, 258, 277, II 368;
wehfmins, „frische Luft“ I 249, 359, II 385;
wehderins I 254;
deuurnins I 255, 425, II 78;
tehwins I 257, 384, II 314, 346;
pulkstins dim., „die Glocke“ I 284, 546;
fkrabstins, „der Grabstichel“ I 289, 498, II 304;
kohpins, „auf einander gefliehener Haufe“
I 302;
stattins, „ern stehends auf einander ge-
setzter Haufe“ I 302;

- radfins dim. I 326 ;
glabbins „Mut“ I 329, 411, 437, II 117 ;
fkaufstins „Keil zum verzeilen“ I 340, II 303 ;
kehmins „König“ I 351 ;
wilzins „Kreisel“ I 355 ;
kummofins I 360, II 87, 162 ;
feezins „ein 1/6 Lof“ I 360, II 288 ;
lohlomins „Liebling“ I 374, 453, 472 ;
firds fkrabbardfins „Liebling“ I 375, II 300 ;
meestins „Meht“ I 387, II 189 ;
meldins „Melodie“ I 388 ;
miffins „Messing“ I 389 ;
glernefchu fchkriftins „Muschelschaal“ I 398,
440, II 1252 ;
palezins „Nachbleibsel“ I 399, 524, II 226 ;
fchvehrof stellins „Nothstall“ I 408 ;
aufchu fch)kripftins „Ohrlappe“ I 413, II 43,
304 ;
mahrsins „Pfund“ I 422, II 183, 186 ;
melmins „Rappe“ I 430 ;
burkstins „Ribbenstop“ I 437 ;
kaufins „Schaale“ I 453, II 146 ;

- kahrpins, „Schachtel“ I 453;
schkillins, „Schilling“ I 461;
malrins, „Schluk“ I 467, 522;
taurins I 469, II 343;
dehlins dim., „Söhnlern“ I 486;
behmins, „der Söller“ I 487, II 53;
rattins, „Spinnrad“ I 492;
meetins, „die Staak“ I 494, II 22, 189;
gabbalins dim. I 505, II 1142;
tarmins, „Tarm“ I 510, II 341;
treilins, dreilins, „Freideltau“ I 519, II 84,
wihftins, „Strohisch“ I 585, II 391; 354;
meetorins, „die Wispel“ I 585, II 189;
debbestins I 587, II 44;
aprizins dim., „Broekante“ II 24;
afferins, dim., „eine Baarze“ II 31;
atfkarbins, „ein widerspänstiger“ II 38;
bahlins dim. II 46; bahlulins dim. II 46;
bahrins dim., „Wayse“ II 47;
balftins, „Behelf, Zuversicht“ II 49;
braddins, „eine Wate, Netz“ II 61;

brichtins II 64;

daxtins, „Dachstein“ II 72;

deewawehrfins, „Molsboeck“ II 75;

degguntins II 75;

dehtins dim. „eine Pflanze“ II 76;

duxstins, „ein Faustschlag, Rippenstoß“ II 94;

galdins dim. II 114;

grandins II 121;

larxatins II 168;

leetutins dim. II 173;

meedfins dim. II 188;

ruddins, „ein Mundesname von solcher
falbrothen Farbe“ II 253;

firdfins dim. „Pferd“ II 298;

stahdins II 323;

Steppins II 326; „Stephan“;

tehtins dim. II 346;

Uhfins, „St. Jürgen“ II 363 .-

tehwinsch I 204;

krihtinsch, „Ketzbeutel“ I 405;

žehrinšch dim. II 130;
kaiminšch II 141;
kammolinšch dim. II 143;
kehminšch, „König“ II 144;
kehrinšch, „Flotholz“ II 144;
kohpinšch, „eine Garbe“ II 154;
krallinšch, „Kaninchen“ II 155;
lohpinšch II 149;
ohrmaninšch, „Rothschwänzchen“ II 218;
pantinšch, „Zeile“ II 224;
pohtinšch, „Propfpreis“ II 239;
radfinšch, „Schröpffhorn“ II 245;
rattinšch, „Spinnrad“ II 247;
raudfinšch, „Sauersteig“ II 244;
sellinšch II 115, 243;
silvesinšch II 133.

Rakstība - inš grūti izskaidrojama ne tikai ar
tā iemesla, ka ar to laukta veca ortografijas tradi-
cija, bet arī tāpēc, ka tā pat nesaskan ar sās
galotnes izrunu Ēveles, Smiltenes, Cēsu apvidos,

kur Lunge visvairāk uzturējies¹⁾ (Sk. Le. Gr. 102.6 un 153. §). -

Nomina agentis, kam piedēklis -ējo-, -tajo-, bībelē vīriešu kārtas vienskaitļa nominatīvā beidzās konsekventi ar -tais, -eis. Lunge savā vārdnīcā atkal norāda turējies pie bībeles rakstības: -eis mēta tur rakstīts -ejs (ar -eis beidzās nomina agentis tikai tad, ja aiz sāmes vokāļa seko j-burts, piemēram, gahjeis I 254, II 113; birtgahjeis II 54, jührghahjeis. Seefahner I 482, II 136; krahjeis I 450; fehjeis I 448, II 290, 292; fnechjeis I 368, II 304) un -tais mēta-tajs (retumis arī -tais).

Galotņu aprīmēšana.

Adjektīvu, numerāļu un participu noticamo galotni vīriešu kārtas vienskaitļa nominatīvā bībelē konsekventi raksta -ais; Lunges vārdnīcā turpre-

1) Galotnes -ins^v izruna minētajos apvidos gan atspoguļojas vārdā „seemichts (II seemins), em Gart aus der Nachbarschaft“ II 394.

tim sastopam rakstījumū -ajs un (daudz retāk)
-ais. —

16. un 17. gadsimtu tekstos substantīvu daudzskaitļa genitīva formas beidzas ar -o. Šādas rakstības atliekas atrodam arī Langes vārdnīcā:
wello laiks, „allerseelen Tag” 152;
wello = garu laiks, deewdeina 1289¹⁾. —

Atsevišķu vārdu rakstība.

Bībelē stingri šķir „kà” (= kâ), ko lieta salīdzinājumos, no „ka” (= ka, lai), kas ievada seksu vai nolūka. paliģteikumus; Langes vārdnīca tādas izšķirības nepazīst: bībeles „kà” un „ka” vieta tur atrodam „kà” (normāli) vai retāk „ka”.

kâ (= kâ): 1 29, 32, 54, 61, 72, 146, 170, 191, 213, 222,
229, 244, 426, 600;

1) Arī vārdnīcas manuskriptā sastopam šo formu:
wello jeb garu laiks, „allerseelentag” (48. lpp.).

ka (= ka, lai): I 11, 46, 83, 101, 112, 127, 155, 295, 296,
413, 469;

ka (= kâ): I 27, 156, 213, II 340;

ka (= ka, lai): I 385. -

Adverbeu „te“ Lange darixant raksta „te“:

tê : I 18, 73, 131, 260;

tē : I 102, 141, 169, 465, II 344 .

Langes vārdnīcas materiāli gramatikai.

Fonētika.

Piedēkļu vokāļu kvalitatīvas pārmaiņas.

Langes vārdnīcā sastopam šādas vecas formas, kurās nav notikusi (citādi tām parasta) piedēkļu vokāļa asimilēšanās sekjošās zilbes vokālim a, ā vai uzsvērtas saknes zilbes u, ū. Sk. Le. Gr. 35. a un c §.

dfinters, „Börnstein” II 91;

usuppereht, „aufopfern” I 85;

upperzi, „die Collecte” (turpat: uppurus laffilt)

I 167;

lukters, wehjoelukters, „die Laterne” I 367;

lukters (blakus lukturris), „Leuchte” I 343;

pahterōs eet, „zur Lehre gehen” I 508 (citur

„pahtari”).

Sekjošās vārdos neparastais piedēkļa „u” laikam gan jāizskaidro ar augšā minēto (Le. Gr. 35. c §)

piedēkļa vokāļa asimilāciju uzsvērtam saknes vokālim u, ū.

puttule „Bouteille” I 154 (EM vārdnīcā III 440 no Ulmana vārdnīcas minēta forma „putele”; sal. „pudelle” II „pudule” EM III 402);

unguris „ein Unger, andern: ein Klepper. in Lith. ein Aal” II 363; turpat Unguru Lemme „Ungarn” („u” te var būt cēlis no „a” vismaz ar nosīmi „Unger”);

fuksulas, fuksuli, „Molken, H. das Serum im Blut” I 393, II 331. -

Kontraksija.

Vokāļu kontraksija notikusi šādās formās:

dfihwoma ehwa, „Wohngebäude” I 586;

mafgamas meitas jeb feewas, „Wäschweiber”

II 186 1). -

1) Vārdnīcas manuskriptā: dfihwoma ehwa „Behausung” 134. lpp.; „Latviesu Īrste”: mafgamajs (= mafgamais) 12. lpp.

Konsonantisms.

Sukstejeņu saminojums ar j.

Kā tautas dziesmas un izlozmes, tā arī agrākās vārdnīcas sniedz archaiskas substantīvu (senišķi *io-celmu*) locījumu formas, kurās *e*, *dz* (< *kj*, *gj*) nav tālāk pārvērties par *č*, *dž* (< *cj*, *dj*), sk. Le. gr. 87. §. Datas *io-celmu* formas min arī Langes vārdnīca.

drudfa (vān. gen.), „Fieber“ I 59, II 85;

drudfi, „beflügelte Motte“ II 85 (I 395 minēts arī vān. nōm. *drudfis*, „fliegende Motte“);

lihzi, *lihziŕhi*, „Krümmungen an den Bachuferu“ I 354. -

Konsonantu ņudums.

Ķoku nāsenis ņudis vārdā *behns*, „Kind“ I 26, 365 u.c. (blakus *behns* I 342 u.c.) un *behmetta*, „Kinder-mörderin“ I 343, II 54. -

Disimilāciju

gan atrodam vārdā *puttrains*, „Früze“ II 245

Balsīgo un ne**balsīgo** troksneņu maņa
saknes beigās un piedēkļos.

Le. Gr. 119. a § minētos piemērus var papildināt ar se-
kojošām formām:

padehglis „Ey so ins Nest gelegt wird, die Henne
hin zu gewöhnen“ I 223 : padehkla II 220 ;
fahrdš „Scheiterhauf“ I 459, II 260 (ja tikai d'nav
ieradiš kontaminācijas ceļā, sk. EM III 806) ;
frohbs „geistig“ II 303 ;
fpreddigis „Predigt“ I 425 (2x), 505 : fpreddikis
II 320 ;

fahbazi „Stiefel“ I 498 ; fahbagneeks „einer der
gestieft“ I 498 : fahbars, fahbarneeks II 258 ;

gallodne „Gipfel“ II 115 ; gallodnis II 118² :

gallotnis I 282 ;

audfegnis, audfeglis „Aufziegling“ I 90, II 41 :

audfeklis II 41 ;

behdfeglis „ein Läuferling“ II 53 : behdfeklis I 368 ;

gallots „Schleifstein“ I 465 : galloda II 115.

Vārdus „dfeggufe „Куккук“ I 360 u.c. un „glomeffis,
Muschel, Schnecke“ I 398, II 118, 125² u.c. (Ko dod Le. Gr.)

(citur puttrains), ja tikai te nav ²n¹ iespieduma klūda. Formā puttrains, „Vagelfänger“ II 558, II 244 disimilācijas cēpā varētu būt yudis ar t "zobu nāsenis.")

Konsonantu metatēze.

Konsonantu metatēze notikusi vārdā fuaħdre, „Blech“ II 300 (turpat fuaħrde); sk. Le. Gr. 109a §. -

Konsonantu iespraudums.

Formu tahft, „abboken“ II 341 ar sekundāru „r“ (turpat tahft) dod arī Langes vārdnīca (Le. Gr. 112. §). - „k“ iesprausts „s“ priekšā vārdos „dfihk-fla“, „die Ader“ II 89 un peekfta, „Mörserblock“ I 395 (turpat peekfta). -

Garā lūpu nāseņa

vieta rādīs lūpu nāseņa savienojums ar „b“ (sk. Le. Gr. 117. b. §) varbūt vārdā brambeht (= bramneht), „hastig, ausfahrend in Worten seyn“ II 62 un laikam arī vārdā kembe (|| kemme), „ein Kamm, Ueberkamm“ II 148. -

1) Lai gan Langes vārdnīca min tikai formu „putins, der Vagel“, tomēr iespējams, ka atvasinājumam „puttrains“ pamatā „putins, der Vagel“, sk. EM vārdn. III 441.

Lange min tikai ar nebalzīgo zobu svelpeni. -
Vairums to gadījumu, kur parasta nebalzīga trok-
sneņa vieta atrodam balzīgu, laikiem izskaidrojami
ar šo troksneņu asimilēšanos apkārtojiem balzīgajiem
konsonantiem neuzsvērtā stāvoklī (sk. Le. Gr. 120. §). -

Morfoloģija.

Salikteni.

Zemāk minēti maz pazīstami, formas vai
satura ziņā raksturīgi salikteni, kas vai nu nav
atrodami EM vārdnīcā, vai arī citēti tikai nodā-
kām (galvenā kārtā Stendera, Ulmana resp. Lan-
ges) vecām vārdnīcām.

aisnuygekis „ein Läufling“ II 9;

atkaufe „Fauwetter“ II 34;

bebivšhe „ein Kind das noch keine Mo-
sen trägt“ II 57;

behrmetta „Kindesmörderin, Scheltwort“

I 343, II 54;

behrfalappas „weisse Ritzchen“ I 212, II 54;

- jannaugflis, „ein junger Laffe“ II 128;
juhrogahjis, „Schiffahrer“ I 461;
kohdehdas, „Mottenfraaß“ I 395;
lahgabrahlis, „Zechbruder“ I 593;
meegapuktejs, „Schlafmürze“ I 463;
meefchaufas, „Mengkorn von Gerst und
Haber“ I 388;
ohldehja, „ein gewisser kleiner Fisch, gleich
dem Gründling, der sich an die Steine an-
saugt;“ heißt auch: ohlgraufis II 218;
pauwifta, „ein Hermaphrodit“ II 230;
pohftarags, „der Bettelstab“ I 141, II 239;
pupkahris, „Busemmäsker“ II 243;
pupfihdis, „Säugling“ I 452, II 243;
stuhvliuka, „der Hartnäkkige, storkrigter
Mensch“ I 300, 500;
(salixtepa I dala „starr“, hartnäkkig, widerspen-
stig“ EM III 1110, II dala - reskaidra);
fpulgarris (dandzsk. n.) „große funkelnde,
lebhaft Augen“ II 321;
teeflehmis, „Wahrsager“ I 565;

- uhdmallas, „Wassermühle“ I 396;
fentekulis, „Landstreicher“ I 365;
fihmlehmis, „Nativitätsteller“ I 403, 565;
fuwkaornis, „eine graue Fischart“ II 334;
schihdfruhwelis, „war ehemals ein Jüdi-
scher Möllner oder Accisschreiber in Yk.“
I 335, II 278;
wirbaftis, ein Pferd so die Gewohnheit hat
im Laufen mit dem Schweif zu wirbeln“
II 393;
wiffchkirris, „einer der alles zum Guten
lenket“ II 396;
wiffchkirra Wehfeh, „ein guter Seegehwind
für Mitz und Herreisende, oder ein Wind,
der dem Landmann zu gewissen Saaten
oder Arbeiten dienlich“ II 396;
wiffchkihrejs wehfeh, „ein Wind dabey man
mit allen Segeln fahren kann“ II 282;
zawmaifis, „Nimmersat“ I 407;
zelteka, „ein Landstreicher“ II 399. -

Piedekļi.

Jātiek seks atvasinājumi, kas sā vai tā raksturīgi). Cenšamies sniegt pilnīgāku pārskatu par piedekļiem Langes vārdnīcā, dodu arī tādus (raksturīgus) atvasinājumus, kas jau atrodami EM vārdnīcā vai (retāk) Le. Gr.

Piedeklis -o-.

starp, „der Zwischenraum“ II 324;
sekundāru -o- -ā- vieta atrodam vārdos:
muggurs „der Rücken“ II 198 (II muggura I 445 u.c.);
wahns „eine Kräh“ II 371 (citur „wahna“).

Piedeklis -u-.

freijs „der Fischfang“ II 337.

1) Vispār dotas formas ar reti sastopamu piedekli (piem., „skuttewis, Barbiermesser“), - ar piedekli, kas neaparasts atvasinājums no kādas vārdu šķiras vai vārda (piem., „garrains, Länglich“; „needrijs, röhricht“), kam neaparasta nozīme (ivarrains, ehern“); arī pats atvasināšanas veids var atšķirties, resp. būt klūdains (redfejs, der Schauer; „krihtums, Fall“), un dažkārt atvasinājumam minēta jauna nozīme (piem., „Gultnecks, Bettstelle“).

Priedēkļi ar j.

-iā-:

knešča, „einer der oft zu Stuhl gehet“ II 154;

-iio-:

pretiņš¹⁾, „gegenständig“ II 241 (Sk. Le. Gr. 133. aš);

-ējo-:

redfejs, „der Schauer“ II 248; Dzeva redfejs,
„ein Enthusiast“ II 248;

femnejs, „niedrig“ II 294;

wirfnejs, „ohenseitig“ II 394;

peepejs(?)²⁾, „kaamicht“ I 336;

-ājo-, -ājā-:

ahbolajs (II ahbolains), „geapfelt“ II 4;

tahpajs, „wurmstichicht“ II 341;

uhbelajs (II uhbelains), „Columbinfarbicht“ II 362;

leepajas (II leepuhkfeji), „Linden Gebröche“ II 173.

Priedēkļi ar v.

fruttevis, „Barbiermesser“ I 117. -

1) Sal. diwijahds, „Zweyerlei“ I 607. Langes „Katgemiš-tā konsekventi lietata forma „diwijahds“; „Latviešu Brīdē“ sastopam bez formas „diwijahds“ arī „diwijus“ asuz. (= divējis).

2) Jā kā Lange pagātnes aktīvo participu vīrišķu k. vīrišķ. nōmi'n. gal. -jis uietā raksta -is, tad „peepejs“ var arī uztvert kā pag. aktīvo participu no verba „-pekpeht“, „Kaam šērren.“

Piederli ar-n-

Formas ar-(s)ns:

plahkns, „breit, frey, ledig“ II 235;

plahkfn̄s, „breit, frey, ledig“ II 235;

formas ar-(s)nis, -(s)ne:

aptexnis, aptexne „Bediener“ I 368;

aptexfn̄is, aptexfn̄e, „ein Bediener“ II 28; aptex-

fn̄i (dandzsk. n̄om.), „Bedienung“ I 121;

weikne, „Ausgiebigkeit, Ersprießlichkeit,

Gedeihen, glücklicher Ausschlag“ I 98, 218, 263,
II 385;

ilgohfn̄is „eine lange erwartete Zeit“ I 300,
II 131 u. c.;

formas ar-ens̄is:

meddens (II mednis), „ein Querhahn“ II 187
(sk. Le. Gr. 34. un 140. d §);

formas ar-tne:

fehuh̄tnes, „Schue“, von fehuh̄t I 475, II 286;

formas ar-ana:

fm̄alvana, „feiner Regen“ I 233, 433, 496, II 310;

formas ar-ene:

fennene „die Länge der Zeit“ I 54, 366, II 294;
wakkarene „Wästen“ I 579; klahtene „der
nahe Ort“ II 150;

gohftene, dim. „die Kuh“ II 1272;

druppene „Kl. Krümchen“ II 86;

wezzene „der alte Stamm im Bienenstock, it.
alte Zeit“ II 389;

formas ar - tene:

augtene „der Ort wo man aufgewachsen
ist“ I 89, 219, 414;

formas ar - enis:

randenis „eine Rodauge, it. das Netz diesel-
be zu fangen“ II 247;

formas ar - inis:

kaiminis „Nachbar“ I 399, II 141 (sk. L. Gr. 152. §).-

Formas ar - ens, - iens:

Rakstu valodas un izloksņu vairuma - iens mētā
Langes vārdniecā ļoti bieži sastopami atvasinājumi ar
- ens, piemēram daļkārt blakus - ens atrodam - iens
tai pašā vārdā. Par - ens sk. L. Gr. 156. §.

pirdens, „der Fary“ I 227;

kluppens, „Fehltritt“ I 231, 481;

foxehjens, „Flug“ I 243 : foxehjeens, „der Lauf,
Flug“ II 304;

firds duhrens, „Herzstoß“ I 314 : duhrens, „der
Stoß, Stich“ II 94, 95;

lizzens, „ein Schlag aus Ohr“ I 501, II 179;

fchpawzens, „Schnüpfchen“ I 471, II 284;

fchawens, „Schrausschuß“ I 472, II 275;

wilzens, „der Zug“ I 601, II 392;

jühdjens, „so weit man in einem Anspann fahren
oder pflügen kann“ II 136 : jühdjens I 69;

mettens, „ein Wurf“ II 195 : metteens, „eine Lage z.B.
im Dreschen“ II 194;

fnaudens, „Schlummer“ I 467, II 312;

wehrens, „die Spinnerey“ II 383;

wehmens, „Brechen“ II 384 : wehmeens I 158;

zehlens, „die Abtheilung von dem Jagewerk eines
Liefländischen Arbeiters“ II 398, 400 : zehleens I 75;

zirtens, „der Lieb“ II 404 : zirteens I 317.

Formas ar -ains :

garrains, „länglich“ I 366 ;

plakkains, „platt“ I 423 (atvasināts no „plaks, platt,
flach“ EM III 316);

trakkains, „toll“ II 352 (sk. EM IV 218);

warrains, „^{kupfern}ehern“ II 378 ;

formas ar -onis :

eglonis, „Gränwald“ II 109 .-

Piedēkli ar -m- .

Langes vārdnīcā ir vesela rinda neparastu atvasi-
nājumu ar piedēkli -umo-, kam pamatā maz pa-
rīstams vai ves adjektīvs, substantīvs, adverbs vai
verbs (verba tagadnes celms!).

garīfums, „Klarheit“, Licht“ II 114;

frannums, „der Klang“ II 302 (pamatā gan
„skans, gut hörend“ EM III 871);

fmirdums, „Geruch“ I 278, 499; traipums,
ein Anstrich“ II 352; wirfums, „das Abo-
re“ I 410;

tejums, „der hiesige Ort“ II 344, tejumā, „an

hiesigem Orte" (turpat) (atrasināts no adverbā "teju, hie, hieselbst");
isfakums, "die Aussage" I 102; kritums, "Fall" I 225; aptraipums, "der Flecke" I 241; patihkums, "das Gefallen" I 264; gannums, "Mützung" I 329; gahšhums, "Guß" II 113 (turpat minēts substantivs "gahšhas, Wasserfall, Guß," bet jāšaubās, vai tas pamata formai "gahšhums"); kallums, "Eisenwerk, Schmiedewerk" II 143; ftrehbjums, "ein Schlurf, Tränklein" II 328. -

Piedekļi ar -l-.

Formas ar -lis:

mirlis, "Footmacher" I 516;

formas ar -elis:

fihmelis, "einer der ein solch Maal hat"

I 380;

formas ar -alis:

fihmalis, "Kennzeichen, Zeichen womit jemand geboren; einer der ein Zeichen an seinem Leibe hat" I 341, 593, II 296;

dubmalis, „Rauchwolken“ I 431;

feemalis, „Nordwind“ I 441, 583, II 288;

formas ar - ulē, - ulene, - ulcis,
- ula, - ufa:

ruppulis, „grober Fliegel, ein grobes Stück
Holz“ II 256;

mehmulis, „der Stammes“ I 506;

mirrulis, „Todenacher“ I 516; baddulis, „ein
stössig Stück Hornvieh“ II 45;

mulumlis, „ein Stämmer“ II 200;

breedulfa, „arschfarbe Kuh“ I 358;

breedulis(?), „eine Kuh solcher (Elandtier)
Farbe“ II 63;

daugulis(κ), einer der an der Düna
wohnet“ I 186, II 73;

neftuli (daubsk-nom.), „Wassertrage“ II 207;

spihqula, „Glanz“ II 307;

preedule, „Gehege von Fannen“ I 266, 511;

preedulene (= preedule) I 511; preedulis,

„Fannenwald, Gehege“ II 240. —

Piedekli ar -kl-, -ksl-, -ksn-:

Piedekfu formas ar -kl-:

gannerke, „Weidetrift“ I 545;

andfeklis, „ein Aufzügling“ II 41;

kautekalis, „ein Bolwan“ II 146;

malzikkalis, „der Schüler“ II 184; molzikkalis,

„soll bey einigen ein Märtyrer heißen,
aber sehr inadäquat“ II 197;

fchuhpaklis, „Stange daran die Letten
ihre Wiege hängen“ I 581;

piedekfu formas ar -ksl-:

ehdokflis, „unverdaute Speise im Magen,
unverdauliche Speise, das Wiederkäusel im
Koder des Rindviehes“ I 490, 556, II 109;

formas ar -ksn-:

ehdokfnis, „Wiederkäusel im Koder
des Rindviehes“ II 109. -

Piedekli ar -k-:

Piedekfu formas ar -uk-:

fleppuks, „ein Schlupfwinkel“ II 307;

formas ar -jēnēks:

- filipnēks, „Schleiffer“ I 465;
krahtnēks, „ein Behältniß worin man etwas sam-
let“ I 450, II 155;
fevoneks, „Ehemann“ I 192, 574; gultnēks, „eine
Bettstelle“ II 126;
nelaiqineks, „eine unzeitige Geburt“ II 167;
weetineks, „ein Einheimischer“ II 381;
femeneks, „einer der von Alters her ist“ I 54;
kohpnēksi, „Leute die zusammen halten, fatten“
II 154;

piēdēkle formas ar -isk-:

- behnifks, „kindlich“ I 343, II 54; kehnifks¹⁾, „könig-
lich“ I 351; tehvifks, „väterlich“ I 523, II 346; brih-
nifks, „wunderbar“ I 95, 590, II 64; deenifks, de-
nifks, „täglich“ II 74; deewifks, „göttlich“ II 75;
ellifks, „höllisch“ II 111; indeenifks, „täglich“ II 131;
mahtifks, „mütterlich“ II 183; wellifks, „teufelisch“
II 386; burbulifks, „mit Buckeln besetzt“ II 68; adv.

1) „k“ noqimē, ka sevar droši izškir, vai rakstīts „k“ resp
„k“.

burbulifki : burbulifki semantus apfchukt, „einen
Zaun mit Buckeln besetzen“;

werrifks, „altväterisch“ II 389;

fawifks „besonders“ II 272; fawifks „absonder-
lich“ II 295;

meitifka, „ehelose Weibsperson“ I 192, 246;

fawifka, „Frauensperson“ I 246, 408, 418;

jumprawifka, „eine jungfräuliche Person“ II 137;

wihrifks, „Mannsperson“ I 418, II 391. —

Piedexfi ar -g-.

Formas ar -igs:

needrigs (II needrains), „nöhricht“ I 442;

uhdenigs, „wässerig“ II 362;

labbinigs, „gütig“ I 293. —

Piedexfi ar -t-.

Piedexli -to-:

pee-eeti, „Besuch, Zusprache“ I 139, 605;

fareeti, „Zusammenkunft“ II 254;

piedexlu formas ar -at-:

gabblata, „ein großer Haufe“, Vorrath“ II 114?
plukvatns, „wahle Maus“ I 334 (sal. „plu-
vats, ein Habernichts, ein Lump“ Le. Gr. 207. S);

formas ar -tājs:

liktājs, „das Verhältniß oder derjenige der die
Verhältnisse ordnet“ II 178; vārk. ģen. lik-
tāja I 534;

formas ar -tē:

pohlite, „die Pohl“ II 239. -

Piederli ar -d-.

Formas ar -āds:

Langes vārdnīcā sastopam atvasinājumus ar
-āds ne tikai no tādiem pronomeniem kā „cits“, „dažs“,
„savs“, „viss“ (sk. Le. Gr. 215. S), bet arī no posesīvajiem,
relatīvajiem u.c. (tāpat arī Stendera (1789.g.) un Il-
mana vārdnīcā).

mannahds, „meiner Art“ I 74, 387, II 185;

tawahds, „deinerley Art“ I 77, II 344;

muhfahds, „unserer Art“ I 553, II 199;

juhfahds, „euerley Art“ I 222;

kurtrahds, „welcherley“ I 577;
katrahds, „jeder Art“ II 145;
ikkurtrahds, „jederley Art“ I 332;
ikkatrahds, „jedwederley Art“ I 332.-

Numerāļi.

Langes vārdnīcā atrodam numerāļa „trīs“ instru-
mentāļa formu ar gažu „i“: pa trihm, „je drey“
I 332 (vai iespējama kļūda?).

Jālūk atzīmējami numerāļi: diividefmit, „zwan-
zig“ I 606, II 81 un diividefmits, „zwanzigste“ I 606 (sk.
Le. Gr. 334.5).-

Pronōmeni.

Posesīvie pronōmeni.

Blakus „mans“, „tavs“, „muhfu“, „juhfu“ Langes
vārdnīcā minētas formas ar noticamo galotni -ajs¹⁾
resp. -ais.

1) Par galotnēm -ajs, -ais sk. Langes vārdnīcas orto-
grafiju (103. un 104. lpp.).

mannajs, „der Meinige“ I 387, II 185;
tawajs, tawaja (siev. k. vairsk. nöm.), „der Deinige,
die Deinige“ II 344;
muhfajs, muhfais, „der Unsere(-ige)“ I 553,
II 199;
juhfsajs, juhfsais, „der eurige“ I 222, II 136¹⁾.

Demonstrative pronomeni.

Ar pronomena „šis“ (arī „tas“?) rozīmi sastopamas šādas formas:

fehahms (T), „ist einigen soviel als ſchis“ II 273 (sic. EM IV 12);
fehans, (T) „idem fehanni fehannīs, ſagen sie für Tanni“ II 273 (sic. EM IV 4);
fehims (T), „so viel als fehīs, dieser, oder: ſchimmī“

¹⁾ „Katķemista un „Latviešu Arste“ „muhfū“ un „juhfsū“ arī loka, kaut gan esmu sastapis tikai dažus locījimus;
„Katķemista“: muhfū laikā 35, 136; muhfū starpā 36, 140; muhfū valodā 59; muhfū firdīs 62; muhfū laikā 148 (bet: muhfū firdī 60); pēc muhfūem ģaudim 96; juhfsū firdī 55.
„Latviešu Arste“: juhfsūem... 13, 15.

so viel als Schiumi " II 278¹⁾. -

Adverbi.

Adverbi no (veesām) locījumu formām.

Substantīvu locījumu formas.

Vienskaitļa datīvs.

mohki, „mit genauer Noth“ II 198.

Daudzskaitļa instrumentālis vai datīvs.

draudfems, „freundschaftlich, vertraulich“

I 543, II 83 (laikam vārda „draugs“ vees

daudzskaitļa datīvs, sk. EM I 491);

eemeffims, „Vorwandsweise“ I 254, 562, II 103

(no substantīva „eemeffis“, Vorwand“ I 254,

562, II 103);

pa reifehms, „bisweilen“ II 249 (II pareifehms

I 148);

netihfehams²⁾, „unvorsätzlich“ II 207;

1) „Katgēmistā“ sastopam vēl citas pronōmena „šīs“ lokatīva formas: fehā baufflā 57, 59; fehā fakpamentā 109; fehā biikke-ri 127; fehā liikkumā 141; fehā baufflā 60; fehā rāddijumā 109.

2) „Latviešu Arste“ 57 un „Katgēmistā“ 139: tihfehams.

bedneems, „gemeinschaftlich“ I 270, 276,
532, II 52;

pahrims, „paarweise“ I 415, II 223;

fehims deenahm, „ohnlängst“ I 412, II 74;

wezzem laikeem, „weiland, vormals“
I 575;

gabbalis, „in Stücken, theils“ I 515, 595,
II 112;

labbis prahtis, „gern“ I 273, 294;

fohlis jaht II 313; firgs eet fohlis, „das
Pferd gehet einen Gang“ I 257, 474.

Arī „fohlis“ ir laikam veca daudzskaitļa instru-
mentālā forma, kaut arī gaidītum mirstinātu l.
Nemirstinātais l. „te varbūt izskaidrojams ar tādu
adverbu ietekmi (piemēram, „gabbalis“), kam pamatā
o-celma vārds. -

Blakus adverbijem „gabbalis“, „labbis prahtis“, „foh-
lis“ sastopam formas „gabbalis“ (gabbalis ismeft „zer-
stücken“ I 505), „labbis prahtis“ I 249, „fohlis“ (firgs eet foh-
lis I 71, fohlis jeb gaitā jaht I 436), kas laikam uzskata-
mas par veco un neskaidro daudzskaitļa instru-

mentāla formu pārveidojumu, piešķanojot tās substan-
tīvu ar daudzsk. lokatīva galotni -is.-

Adjektīvu un pronōmenu locījumu formas.

Vecu tagad atkritušū -i (sk. Le. Gr. 472. §) atrodam ad-
verba formā pehni (|| pehon), „vorm Jahr“ I 331, II 232.-

Ir daži adverbji ar galotni -ai, kas nav identi-
ficējama ar leišu -ai (= latv. -i). Le. Gr. 473. § minēta-
jiem adverbjiem var piemērot vēl šādus:

fchahdai (|| fchahdi), „auf solche Art“ II 273;

kahdai? „welcher Art?“ auf welche Weise?“ I 77,
II 138.-

Blakus kahfchu II 141 (< vecā lokatīva kâ + parti-
kulas šu, Le. Gr. 474. un 591. §) Langes vārdnīcā atro-
dam kahfchi, „also gleichsam, als wenn“ I 54 un
kafchi, „eben als wenn, gleichsam“ I 190, II 138, kur
-fchi -fchu vīta var būt radies adverbju šivši
sastopamās galotnes -i itesmē.-

Berdyot minamas dažas (man neskaidras) no ad-
jektīvu ceturās adverbju formas:

panafitim, „allgemach, allmählig“ T 52;
lehnitim, „sanft“ T 451. —

Komparatīvs.

No vecajām adverbu komparatīva formām (Le. Gr. 326., 3 §) sastopam: vair, „mehr“ T 387. —

Vērbāli adverbī.

Kā no substantīviem cēlušies, tā arī vērbāli adverbī Langes vārdnīcā beidzas ar -ms¹⁾:

parmihšams, „abwechselnder weise“ T 571, T 227;

palirmihšams, „abwechselnder weise“ T 43. —

Ar -tim beidzas sekjoši adverbī:

īplahitim ro preeščā likt, „erklären“ T 100;

affi atgahftim mešt, „die Arme beyu Faden messen, hinterrücs werfen“ T 31; atgahftim ftaiga, „er gehet stolz daher“ T 310. —

No prepozīcijas + locījuma formas cēlis adverbī papreeščan, „hievor“ T 317. —

1) „Katzemista“: preegahšams 131.

Prepozīcijas.

Īstāk šeko vecas, taġad vairs nebetājamas prepozīcijas, no kurām daāas (ahr, fahnis) arī agrākajos rakstos reti sastopamas.

ahr.

ahr, „ausserhalb“, praep. reg. Dat. & Accus.: ahr Rihga, „ausserhalb Riga“, und ahr Rihga, „Riegiſche Vorstadt...“ II 105;

ahr prahta buht, „nich bey sich seyn“ II 128¹).

(sk. Le. Gr. 512. S)

kahrt.

kahrt, „um, umher“, H. mal II 140 (sk. EM II 199).

fahnis

fahnis, praep. reg. Gen. „zur Seite“, fahnis Kehniga, „zur Seite des Königes“ II 259 (EM III 804).

fer.

fer (K), „neben hin“, praep. reg. acc. II 295. -

pa.

4) „Katgemista“: ahr draudfes 91, 106.

Beidrot jāmin prepozīcija „pa”, kam Langes vārdnīca dod citādi tikai tautas dziesmās parasto norīmi „apakš” (sk. Le. Gr. 546. S un EM III 1):

fneegi „kepfahs pa kahju dibbinu, „der Schnee ballet sich unter den Füßen” II 148; pa spingftim „grufdeht, „glimmen unter der Asche” I 284, 378). -

Verbs.

Verbum finitum.

Fagadnes celmi.

o-celmi.

Blakus infinitīvam „fkuft, barbiren” Lange min tagadni „fkuhtu” (sal. Le. Gr. 540, lpp. piezīmi un EM III 907) un pagātņi „fkuhtu” II 306. Lielas tomēr, ka pašam Langem bijusi parasta tagadnes forma „fkuhtu” (nevis fkuhtu): uz to norāda atvasinājums „fkuhtamajs, Barbiermesser” I 117, II 306.

o-celmi ar n-infīksu saknē.

fmaxt, fmohtu, fmaxku „verdampfen” (arī ar

1) Irī „Latviesu Irīte”: valritopa spingftim.

prefiksiem ap- un sa-) lietāts kā transitīvs verbs; turpretim šim verbam parastā intransitīvā nozīmē priekšīstā verbam „fmaxt, fmaxtu, fmaxku, heiser, verdāmpft, erstickt werden“ II 310:

farrī ugguni fmoħk, „die Reiser verdāmpfen das Feuer“ II 310; farrī ugguni apfmoħk, „die Reiser dāmpfen das Feuer“ II 26; lefmu fafmaxt, „die Flamme dāmpfen“ I 141.

Verbu „sust, sūtu, sutu, „heiss werden, schmoren, bāhen, gebāht werden“ (EM II 1126) Lange lietā tagadnē kā sto-celmu: fuhft, fuhftu, futtu, „gebāhet werden, H. von der Hitze und Nässe oder Schärfe wund werden“ II 331.

sto-celmi.

Sexojošos verbos, kas parīstami kā sto-celmi, atrodam tagadnē priedēkli -io-:

gubt, gubju, gubu, „mit gekrūmtem Puckel zur Erde gebeugt sein, oder werden“ II 125;

nihft, nihfju, nihdu, nihdis, „hāfen“ II 208; nihšams, „gehāpig“ I 301, II 208;

pampt, pampju, pampu, pampis, „schwellen“ II 224;

tīrpt, tīrptju, tīrpu, „bestorben wie die Glieder“ II 351
(sal. EM IV 197).

io-celmi.

Turpretim šādos verbos atrodam parastā piedēkļa
-io- mītā piedēkli-sto-:

elft, elftchu et elftu, elfu, „bauchschlägig wie
die Pferde seyn“ II 1132;

grebt, grebtu, grebu, „auschräpen, aushöhlen“
II 121 (sk. Le. Jr. 625. c. 8).

Jātāk jāmin io-(un o-) celmu formas, kas tagadnes vienk.
1. personā beidzas ar -ču, -džu:

braukt, brauchtchu, brauku, braucis, „fahren“
I 224;

breht, brehtchu, brehtu, brehtis II 64;

nahkt, nahktchu, nahku, nahkis II 202;

ŕegt, ŕedfchu, ŕedfu, ŕedfis, „decken, hüllen“ II 289;

flaukt, flauktchu, flauku, „milchen“ I 389, II 306;

ŕuegt, ŕueedfchu, ŕueedfu I 434;

ŕueegt, ŕueedfchu, ŕueedfu, „frenschēn“ I 247, II 336.-

āio-celmi.

Le. Jr. 641. un 642. § minēti no Raunas verbi ar -āju

blakus (parastakajim) verbiem ar -uoju; laba tiesa šā-
du ājo-celmu sastopama arī Langes vārdnīcā (SK 61.
lpp.).

(at) jaunāht, „erneuern“ I 216, 535, II 33, 128;

(ap) waiṇagaht, „krönen, bekränzen“ I 354, II 28, 373;

(ap) walgaht, „verstricken“ I 543, II 28, 375;

apščōgaht, „beräunen“ II 25;

(ap) feewates II 25, 289;

apwaggahht, „befurchen“ II 28;

dwafchaht, dwefchaht, „respirieren“ II 96;

grumbahht, „runzeln“ II 124;

(is) geemates, „sich in der Nachbarschaft umsehen“
II 135, 397;

kroahgaht, „verkrügen“ II 158;

kwelahaht, „glühen, sich entzünden“ II 164;

neekahht, „vernichtigen, K. die Grürze von den
Hülseu windigen“ II 204;

nodeewates, „sich verschwören“ II 211;

(pah) schaggarahht, „einem Kinde Fatsch Fatsch geben“
II 224, 272;

fullahht, „Suppe, Saft von sich geben“ II 332; (at) fulla-
tes, „extrahieren, einen Extract von sich geben“ II 332;